

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV FILOSOFIE A RELIGIONISTIKY

*SLADKÁ NEVĚDOMOST
SEXTUS EMPIRICUS O LIDSKÉM ŠTĚSTÍ*

Diplomová práce

Autor: Ondřej Krása
Ph.D.
Studijní obor: Filosofie

Vedoucí práce: Doc. Filip Karfík,

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem postupovou práci vypracoval samostatně s využitím pouze citovaných pramenů a literatury.

V Praze dne

Ondřej Krása

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Význam děl Sexta Empirica.....	1
1.2. Základní interpretační východiska.....	3
1.3. Epistemologická a etická interpretace.....	4
2. Problémy spojené s epistemologickou strategií výkladu pyrrhónského skepticismu ...	6
2.1. Epoché.....	6
2.2. Epoché a epistemologická interpretace	7
2.2.1. Tropý.....	8
2.2.2. Tropý a epoché	11
2.3. Argumentace proti konkrétním dogmatickým názorům	12
2.4. Epoché jako léčba	13
3. Etická interpretace skepticismu.....	14
3.1. Cíl skepticismu	15
3.1.1. Klid	15
3.1.2. Uměřenost.....	18
3.2. Rozvinutí etické interpretace skepticismu	19
3.2.1. Epoché jako cesta ke klidu.....	19
3.2.2. Skepticismus jako protipól klasické antické filosofie.....	20
3.2.3. Skeptický život	23
4. Kritická část	25
4.1. Štěstí a nevědomost	26
4.2. Štěstí a cíl lidského života	29
5. Závěr	32
Bibliografie.....	33
Resumé.....	35

1. Úvod¹

Antický skepticismus představuje důležitý filosofický směr, který hrál výraznou roli jak v antickém myšlení samotném, tak v pozdější filosofické tradici. Nejvýraznější postavy této školy však buďto nezanechaly žádný psaný odkaz, anebo se jejich dílo zachovalo v pouhých zlomcích. Jedinou výjimku tvoří spisy Sexta Empirica – autora žijícího ve druhém století po Kristu, tedy mnoho generací po smrti hlavních představitelů antické filosofické tradice.

Sextovo dílo je pozoruhodné hned z několika ohledů. Jelikož se Sextus ve svých knihách vypořádává s řadou konkurenčních filosofických koncepcí, jeho spisy poskytují nedocenitelnou pomoc při zkoumání mnoha škol a osobností antické filosofie. Představení a kritika konkurenčních filosofických koncepcí má za cíl odůvodnit Sextův vlastní filosofický postoj – pyrrhónský skepticismus. Právě vypracování a obhajoba tohoto postoje tvoří druhý zásadní aspekt Sextových spisů. Sextovo dílo hrálo rovněž výraznou úlohu v dějinách filosofického myšlení. Jak přesvědčivě ukazuje Richard H. Popkin a jeho následovníci, promyšlení skeptických pozic na základě Sextových spisů mělo rozhodující vliv na postoje řady klíčových autorů novověké filosofie.²

Předkládaná práce navazuje na řadu studií snažících se vyložit podstatu pyrrhónského skepticismu³ ze Sextových děl. Avšak oproti převládající interpretační tendenci, která v pyrrhonismu vidí především epistemologický projekt, bude tato práce ukazovat, že jádro pyrrhónského skepticismu netvoří argumentační postupy ukazující nezaloženost veškerých našich soudů, ale že klíčovým momentem pyrrhonismu je nauka o povaze štěstí a neštěstí. Interpretační teze, jejímuž představení, zdůvodnění a rozvinutí bude věnována značná část této práce, by se dala ve zkratce vyjádřit následovně: Zatímco tradiční antické filosofické systémy považují štěstí za stav, který je neodmyslitelně spjat se specificky lidskou mohutností, totiž s rozumem, pyrrhonismus v podání Sexta Empirica považuje rozum za zdroj neštěstí. Tato etická úvaha strukturuje ostatní části skepticismu a dává jim nejen motiv, ale je určující i pro jejich podobu.

1.1. Význam děl Sexta Empirica

Antický skepticismus prošel před dobou, ve které žil a působil Sextus Empiricus, více než pětisetletým vývojem. Nebudeme se zde pokoušet sledovat detailněji jednotlivé etapy myšlenkového vývoje tohoto směru, neboť takový úkol by vyžadoval daleko obsáhlejší pojednání, než které přísluší předkládané práci. Cílem následujícího shrnutí dějin skepticismu není podat myšlenkový vývoj skeptické nauky, ale spíše upozornit na důležitost spisů Sexta Empirica. Sextovy spisy jsou totiž v důsledku ab-

¹ Tato práce vděčí za mnohé podnětným diskusím, které jsem opakovaně vedl s Doc. Filipem Karfíkem, Ph.D., MUDr. Štěpánem Špinkou, Ph.D., Doc. Karlem Theinem, Ph.D. a Janem Palkoskou, Ph.D.

² Viz např. R. Popkin, *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Berkeley 1979. CH. B. Schmitt, *The Rediscovery of Ancient Scepticism in Modern Times*. in: Burnyeat, M. (vyd.), *The Skeptical Tradition*, Berkeley/Los Angeles 1983, s. 225-251.

³ Z literárních důvodů budu, pokud není řečeno jinak, v dalším textu používat výrazy „pyrrhónský skepticismus“, „pyrrhonismus“, „skepticismus“ jako termíny označující filosofickou pozici, kterou vypracovává Sextus Empiricus ve svých dílech.

sence jiných textů naším nejdůležitějším zdrojem, z něhož můžeme čerpat informace o povaze pyrrhónského skepticismu.

Ačkoli bychom mohli spekulovat o skeptických tendencích řady autorů před-sókratovské tradice, filosofem, který je obecně pokládán za prvního představitele antického skepticismu, je Pyrrhón z Elidy. Jelikož Pyrrhón – mladší současník Aristotela, 360-270 př.n.l. – nenapsal žádný spis a oproti Sókratovi, který rovněž nezanechal žádný psaný odkaz, vedl spíše samotářský život, bylo jeho učení neseno především specifickým způsobem života, který vedl. O jeho životě kolovala již v antice řada příběhů dokládajících nevšední povahu jeho nauk. Tyto zprávy z antických zdrojů jsou však bohužel kusé a poměrně nejisté.

Pyrrhónův žák Timón z Fleiúntu, který žil přibližně v letech 320-230 př.n.l., napsal celou řadu spisů, z nichž se nám však dochovaly pouze zlomky. Po Timónovi nemáme o dalších představitelích pyrrhónského skepticismu takřka žádné zprávy až do prvního století před Kristem, kdy skeptickou nauku hlásící se k Pyrrhónovi znovu oživil Ainesidémós.

Pyrrhonismus však nebyl jedinou formou skepticismu, která se v antice rozvíjela. V rámci Akademie se již necelých sto let po Platónově smrti ujal vedoucí pozice Arkesilaos – žil přibližně v letech 316-241 př.n.l. –, který zahájil skeptickou fázi ve vývoji této školy. Stejně jako Pyrrhón v případě pyrrhónského skepticismu ani Arkesilaos jakožto zakladatel akademického skepticismu nenapsal žádný spis. Karneadés, nejpronikavější myslitel této formy skepticismu žijící přibližně mezi lety 214 a 129 př.n.l., se psaní rovněž nevěnoval a ze spisů jeho žáka Kleitomacha – 187-109 př.n.l. – se dochovalo jen několik zlomků. Nejdůležitějším zdrojem našich poznatků o akademickém skepticismu jsou tak Ciceronova Akademia, z nichž se značná část bohužel ztratila.

Tématem tohoto historického přehledu není vypracování názorových rozdílů jednotlivých autorů ani skeptických škol. Pro jistou rámcovou představu difference pyrrhónského a akademického skepticismu se omezím pouze na často zmiňovaný rys akademického skepticismu, jehož význam je však v sekundární literatuře předmětem kontroverze. Jedním ze základních rysů pyrrhónského skepticismu je schopnost uvést ke každému tvrzení tvrzení neslučitelné a ukázat, že je stejně dobře odůvodněné. Akademický skeptik se oproti tomu snaží rozlišit tvrzení právě podle jejich různé míry přesvědčivosti a tvrdí, že sice žádné tvrzení nemá statut vědění, ale že u různých tvrzení existují rozdíly v přesvědčivosti.

V prvním století před Kristem se po několika generacích objevuje na scéně další významný představitel skepticismu hlásící se k Pyrrhónovi. Ainesidémós, o jehož životě máme jen kusé informace, napsal pravděpodobně několik spisů, z nichž se nám dochoval pouze abstrakt spisu *Pyrrhoneioi logoi* vytvořený patriarchou Photiem v devátém století našeho letopočtu.

Jak je doufám z tohoto krátkého přehledu patrné, bádání o antickém skepticismu je vzhledem k povaze pramenů velmi obtížné. Ve velké většině případů je nutno se omezit na kusé informace z druhé a třetí ruky, a rekonstrukce filosofických postojů uvedených postav proto představuje velmi nesnadný úkol.

Srovnáme-li tento stav s textovým materiálem, jenž se nám dochoval od Sexta Empirica, je více než pochopitelné, že se bádání o pyrrhónském skepticismu obrací právě k Sextovým spisům. Do současné doby se pod jménem Sexta Empirica dochovala tři díla. Nejznámějším a nejčtenějším dílem je *Nástin pyrrhonismu (Pyrrhoniae Hypotyposes)* – tento spis, jehož cílem je představení základních cílů, metod a argumentů pyrrhónského skepticismu, se skládá ze tří knih: první představuje obecné rysy skeptické nauky, druhá a třetí kniha se věnuje diskusi jednotlivých dogmatických na-

uk. Druhým spisem je pojednání *Proti dogmatikům (Adversus Dogmaticos)*, které bývalo řazeno za poslední z dochovaných Sextových spisů s názvem *Proti učencům (Adversus Mathematicos)*, a bylo proto traktováno také pod titulem *Proti učencům VII-XI*. Pět knih spisu *Proti dogmatikům* tematicky odpovídá druhé a třetí knize *Nástinu pyrrhonismu*, avšak rozpracovává společná témata daleko důkladněji. Díky bádání předního odborníka na poli filologického rozboru Sextových děl profesora Karla Janáčka víme, že spis *Proti dogmatikům* obsahoval i část odpovídající první knize *Nástinu pyrrhonismu*, a dochoval se nám tedy pouze v neúplné podobě.⁴ Třetí spis s názvem *Proti učencům I-VI* se v jednotlivých knihách věnuje polemice s gramatiky, rétoriky, geometrií, aritmetikou, astrologií a muzikologií. Kromě těchto tří děl nacházíme v Sextových spisech odkazy, které svědčí o existenci několika knih, jež se nedochovaly.⁵ Tento bohatý textový materiál pak v porovnání s kusými informacemi, které máme o pyrrhónském skepticismu od jiných autorů, vede k intenzivnímu studiu Sextových děl.⁶

1.2. Základní interpretační východiska

Jelikož můžeme k dílu Sexta Empirica přistupovat z mnoha pozic, pokusím se nejprve nastínit některé základní interpretační přístupy a vyznačit ten, který budu v této práci zastávat.

Sextus Empiricus bezpochyby navazuje na celou řadu svých předchůdců, a někteří interpreti se proto snaží rozlišovat různé prvky a motivy, které Sextus převzal ze starších textů.⁷ Povaha Sextových děl takovéto úvahy jistě vyvolává, neboť je nesporné, že Sextus čerpal z řady materiálů skeptické tradice, které se nám nedochovaly. Druhým silným dokladem závislosti Sextových spisů na starších zdrojích jsou myšlenkové systémy, vůči kterým se ve svých spisech vymezuje. Hlavní konkurenční naukou, se kterou se Sextus ve svých dílech vypořádává, jsou totiž stoické nauky z dob helénismu, které nejsou v době vzniku jeho děl již dlouhou dobu v centru myšlenkového vývoje, a zdá se tak, že Sextus reaguje na nauky, které byly aktuální pro jeho o mnoho generací starší předchůdce. Jak oba tyto důvody, tak mnohé další vedou některé autory dokonce k úvahám, které ústí v pochybnosti stran původnosti a originality Sextových děl.⁸

Druhým příkladem „historického“ přístupu k Sextovým dílům je zkoumání zaměřené na ty momenty jeho díla, které byly zvláště významné pro další vývoj filozofického myšlení. Jak už jsem předeslal výše, Sextovo dílo sehrálo neopominutelnou

⁴ Viz K. Janáček, *Die Hauptschrift des Sextus Empiricus als Torso erhalten?*, *Philologus* 107, 1963, s. 271-277.

⁵ Podrobnou diskusi týkající se díla Sexta Empirica lze nalézt v knize L. Floridi, *Sextus Empiricus: The Transmission and Recovery of Pyrrhonism*, Oxford 2002, str. 8-10. Chronologické pořadí jednotlivých Sextových děl je diskutováno v Sextus Empiricus, *Against the Ethicists (Adversus mathematicos XI)*, translation, commentary and introduction by Richard Bett, Oxford 1997, s. X-XI, XXV-XXVI, 274-276.

⁶ K dějinám skepticismu viz např. A. A. Long – D. N. Sedley, *The Hellenistic Philosophy, Vol. 1: Translation of the Principal Sources with Philosophical Commentary*, Cambridge 1997. F. Ricken, *Antike Skeptiker*, München 1994. R. J. Hankinson, *The Sceptics*, London 1995.

⁷ Viz Sextus Empiricus, *Against the Ethicists (Adversus mathematicos XI)*, translation, commentary and introduction by Richard Bett, Oxford 1997, s. XIX-XXIII.

⁸ Viz např. Sextus Empiricus. *Outlines of Scepticism*. Cambridge 2000. Edited by Annas, Julia – Barnes, Jonathan, s. xix.

roli při vývoji novověké filosofie.⁹ *Nástin pyrrhonismu* je poměrně intenzivně čten i v poslední době v souvislosti se současnými debatami o skepticizmu, a je proto jistě velmi důležité zkoumat Sextova díla s ohledem na vliv těchto spisů na další filosofickou tradici.

Neméně důležitým faktorem, který ovlivňuje přístup k Sextovu dílu, je rozhodnutí otázek spjatých s mírou myšlenkové konzistence, kterou jeho spisy vykazují. Na řadě míst Sextových spisů najdeme výroky, které je minimálně velice obtížné začlenit do jednoho systému, a v souvislosti s řadou otázek se zdá takovýto úkol beznadějný. Nejednota Sextových vyjádření vede některé interprety k pokusům vysvětlit nesouladná místa odkazy k širším skeptickým strategiím,¹⁰ jiné ke stanovování hypotéz ohledně vývoje Sextových myšlenek,¹¹ další k hledání různých zdrojů, z kterých Sextus v tom kterém případě čerpal,¹² a některé dokonce ke zpochybňování autorství všech jemu přisuzovaných děl.¹³

Převážná většina interpretů však výše uvedené přístupy upozaduje, a pokouší se ve svém zkoumání vyložit jádro pyrrhónského skepticizmu s cílem postihnout strukturující filosofický prvek celého systému. Tento přístup má jistě své historické i textologické nedostatky, nicméně radikalita myšlenek vyjádřených v Sextových spisech přitahuje podobné filosofické interpretace zcela zákonitě. Předkládaná práce bude vycházet z předpokladu, že zajímavost těchto myšlenek dostatečně opravňuje interpreta k jisté míře nezohledňování výše popsanych variant. Pokud se podaří tento předpoklad v práci přesvědčivě doložit, bude splněn jeden z jejích cílů.

Interpretace, kterou budeme níže rozpracovávat, si zároveň nečiní nárok na postižení všech aspektů Sextova díla. Naším cílem je na základě některých klíčových pasáží Sextových spisů rozvinout interpretaci, která bude schopna představit základní prvky skeptického učení jako součást jednotného projektu, který je z hlediska některých tendencí řeckého myšlení zajímavou a inspirativní výzvou. Naše interpretace se nesnaží představit přesnou podobu skepticizmu, kterou měl Sextus Empiricus při psaní svých spisů na mysli. Ambicí předkládané práce je spíše postihnout a rozvést ty tendence Sextových děl, které jsou jednak v Sextových spisech opakovaně uváděny jako klíčové a které jsou zároveň z hlediska filosofického kontextu antické filosofie inovativní a kontroverzní, a jednak se pokusit z jejich perspektivy vyložit důležité prvky skeptického projektu.

1.3. Epistemologická a etická interpretace

Interpreti, kteří se snaží postihnout základní prvky skeptického systému, tak jak nám jej představuje Sextus Empiricus ve svých spisech, se přiklánějí k jedné ze dvou výkladových variant. Ačkolí se v obou případech jedná spíše o výkladové tendence, než o pozice, které by konkrétní interpreti v níže představené podobě zastávali, je jejich vystavění z hlediska posouzení skeptického projektu velmi důležité. Tyto vý-

⁹ R. Popkin, *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Berkeley 1979.

¹⁰ Např. J. Barnes, *The Belief of a Pyrrhonist*, in: M. Burnyeat – M. Frede, *The Original Sceptics: A Controversy*, Indianapolis 1997, s. 58-91.

¹¹ K. Janáček, *Prolegomena to Sextus Empiricus*, Olomouc 1948. Sextus Empiricus, *Against the Ethicists (Adversus mathematicos XI)*, translation, commentary and introduction by Richard Bett, Oxford 1997, s. XXIV-XXVIII.

¹² Sextus Empiricus, *Against the Ethicists (Adversus mathematicos XI)*, translation, commentary and introduction by Richard Bett, Oxford 1997, s. XIX-XXIII.

¹³ J. Janda, *Přínos Karla Janáčka k poznávání spisů Sexta Empirika*, s. 49, in: *Auriga (ZJKF)* 49, Praha 2007, s. 35-52.

kladové tendence bychom mohli nazývat epistemologickou a etickou interpretací Sextova díla.

V povědomí širší filosofické obce jsou s dílem Sexta Empirica spojeny především argumentační postupy napadající každé tvrzení s nárokem na pravdivost. Podíváme-li se na korpus Sextova díla, shledáme, že obecné argumentační postupy, tzv. tropy, a především konkrétní argumentace proti dogmatickým tezím, která nezřídka tropy využívá, zabírá více jak 9/10 z celkového počtu stran, a tvoří tak dominantní část celého korpusu. Je proto naprosto pochopitelné, že čtenář bude po prvním přečtení považovat právě tropy za jádro Sextovy filosofie.

Významná část interpretů Sextova díla dává tomuto prvnímu dojmu v jistém smyslu za pravdu. Ačkoli pasáže, z kterých se většinou vychází při celkovém výkladu pyrrhónské skepse,¹⁴ obsahují i řadu jiných témat,¹⁵ přesto tito autoři přisuzují klíčovou úlohu epistemologickým úvahám a za organizační princip celé Sextovy filosofie považují kategorii poznání.¹⁶ Při takovémto přístupu je pak přirozené chápat tropy jako výsostného reprezentanta epistemologického zaměření pyrrhonismu, a přiřkládat jim proto centrální roli.

V opozici vůči epistemologické interpretaci Sextova díla rozvíjí druhá skupina interpretů takový výklad pyrrhónské skepse, ve kterém není centrální kategorie poznání, ale kategorie štěstí. Podle těchto interpretů je skepticismus v podání Sexta Empirica zaměřen na dosažení blaženosti a na všechny části pyrrhónské nauky, tropy nevyjímaje, je třeba pohlížet z hlediska tohoto v širokém smyslu etického zacílení.^{17,18}

Nebudu se zde snažit rozhodnout načrtnutý interpretační spor na základě textových odkazů. Domnívám se, že Sextovo dílo je natolik různorodé a do té míry přístupné protichůdným interpretacím, že snaha vykázt adekvátnost toho kterého výkladu s ohledem na vybrané pasáže textu je vždy napadnutelná s poukazem na jiné pasáže nebo dokonce tytéž pasáže ale jinak interpretované. Mým cílem je ukázat, že rozvineme-li dostatečně Sextem představovanou etickou úvahu, získáme nejen takový myšlenkový tvar, který bude schopen řešit určité interpretační problémy epistemologického výkladu,¹⁹ ale především získáme systematicky zajímavou a z hlediska tra-

¹⁴ Sekundární literatura věnovaná Sextovi se, oproti převažujícímu tématu jeho děl, zaměřuje zejména na ty části jeho spisů, které nejsou přímou aplikací tropů, a které se vyjadřují k povaze skepticismu obecně. Jedná se především o prvních dvanáct kapitol první knihy *Nástinu pyrrhonismu* (PH I (1-30) – po zkratce díla následuje pořadové číslo knihy a v závorce je uvedeno číslo paragrafu (nikoli číslo kapitoly)), několik vybraných pasáží z pozdějších pasáží téhož spisu (Např. PH I (187-208), PH I (220-231), PH III (280,281) a jiné) a čtvrtou a pátou kapitolu jedenácté knihy *Proti učencům* (M XI (110-167)).

¹⁵ Kromě epistemologických témat se Sextus v obecně zaměřených pasážích zabývá mimo jiné problematikou dějin myšlení, otázkami dobra a zla, lidského štěstí, charakterem řeči, otázkami nutnosti a dobrovolnosti, charakterem lidského souzení a dalšími problémy. Každé z těchto témat by jistě bylo hodno samostatného vypracování, Sextus se však v obecných pasážích věnuje zmíněným otázkám na velmi malém prostoru, a text je tak velmi hutný a komprimovaný, což s sebou nese řadu interpretačních potíží.

¹⁶ K tomuto přístupu viz např. J. Annas – J. Barnes, *The Modes of Scepticism: ancient Texts and Modern Interpretations*, Cambridge 1985, str. 21, J. Barnes, *The Toils of Scepticism*, Cambridge 1994, str. ix ; M. A. Wlodarczyk, *Pyrrhonian Inquiry*. Cambridge 2000, str. 10.

¹⁷ K této interpretační linii viz např. Sextus Empiricus, *Grundriss der pyrrhonische Skepsis*. Mit einer Einleitung von Malte Hossenfelder, Frankfurt am Main 1993, str. 11, 12 ; D. Sedley, *The Motivation of Greek Scepticism*, in: *The Skeptical Tradition*, vyd. M. Burneyat, Berkeley 1983, str. 9-29.

¹⁸ Právě načrtnuté dělení výkladových strategií je příliš hrubé, aby dokázalo jednoznačně zařadit každého interpreta. Nicméně odpovídá, pokud je mi známo, dominantním tendencím bádání a odráží se v naprosté většině děl – ať už ve více méně jednoznačné podobě jako u uvedených publikací nebo v podobě méně jednoznačné.

¹⁹ Viz oddíl 2.

dičních antických myšlenkových konceptů značně neobvyklou myšlenkovou stavbu, která pyrrhónský skepticismus učiní radikálnější výzvou, než jakou je skepticismus interpretovaný epistemologicky.²⁰

2. Problémy spojené s epistemologickou strategií výkladu pyrrhónského skepticismu

Oproti modernímu pojmání skepticismu, které chápe tento směr takřka výhradně jako teoretický projekt, panuje v rámci bádání o antickém pyrrhonismu shoda, že se skepticismus nevyčerpává teoretickými úvahami, ale že je jeho integrální součástí snaha prakticky formovat život. Pyrrhónský skepticismus se neomezuje na pouhý intelektuální výkon, ale je návodem učícím, jak žít život tak, abychom byli šťastni. Dokonce i radikální zastánci epistemologické interpretace Sextova díla uznávají, že skepticismus má nárok formovat život.²¹ Pyrrhonismus není jen intelektuální výzvou, s kterou se sice máme potýkat, ale jež má pouze vytříbit naše uvažování, nýbrž plnohodnotným systémem, který vznáší nároky na náš praktický život.

Přes tuto široce sdílenou shodu o celkovém nároku pyrrhónské skepse se epistemologicky orientovaní interpreti málokdy zevrubně zabývají jinými než právě explicitně epistemologickými rovinami skepticismu a spíše se zdá, že možnost založení celkového nároku skepticismu na epistemologii bez dalšího předpokládají. Nežli přistoupím k představení vlastního výkladu pyrrhonismu, který je založen na etické rovině Sextových spisů, popíši některé potíže spojené s epistemologickou interpretací skepticismu a ukáži, že k jejich vyřešení musíme přijmout jinou perspektivu výkladu pyrrhonismu, než jakou tato interpretace nabízí.

2.1. Epoché

Vzdání se soudu, *epoché* – tj. postoj, ve kterém o věci nesoudíme, ani že se má tak, ani že se tak nemá²² – patří k nejznámějším momentům pyrrhónské nauky. Slovo samotné je jedním z nejfrekventovanějších termínů Sextova díla a vyskytuje se v řadě klíčových pasáží korpusu.²³ Nepřekvapí proto, že epistemologická i etická interpretace klade na vzdání se soudu silný důraz.

Podíváme-li se blíže na místa, ve kterých se *epoché* vyskytuje, shledáme, že se o ní většinou hovoří ve dvou kontextech. Na jedné straně je představována jako výsledek skeptických argumentačních postupů. Při charakterizaci prvního ze Sextem uváděných tropů čteme: „Pročež, když vznikají různé jevy v závislosti na rozdílech mezi živočichy [...], je nutné vzdát se soudu.“²⁴ Podobných míst, které kladou *epoché* jako závěr skeptické argumentace proti dogmatickým tezím, bychom našli veliké

²⁰ Viz oddíl 3.

²¹ Jejich teze totiž nezní, že pyrrhónský skepticismus tento rozměr postrádá, ale pouze, že i tento rozměr je vpsled závislý na epistemologické rovině.

²² Viz např. PH I (10).

²³ Viz rejstřík vytvořený prof. Karlem Janáčkem, předním badatelem na poli filologického rozboru Sextova díla, K. Janáček, *Sexti Empirici Indices*, Firenze 2000.

²⁴ PH I (61). Používám řecký text v edici Mutschmann – Mau (vyd.), *Sexti Empirici Opera: Vol. 1*, Lipsiae 1958. Mutschmann (vyd.), *Sexti Empirici Opera: Vol. 2*, Lipsiae 1914. Mutschmann – Mau (vyd.), *Sexti Empirici Opera: vol. 3*, Lipsiae 1954. Veškeré překlady jsou původní.

množství.²⁵ *Epoché* je v těchto pasážích úzce propojena se skeptickými argumentačními postupy a zdá se, že je vztažena k epistemologickému, tj. k poznání zaměřenému úsilí.

Druhým kontextem, ve kterém *epoché* hraje důležitou úlohu, jsou etické úvahy. Sextus představuje *epoché* jako mezikrok k dosažení etického cíle, blaženosti v podobě klidu. „A když se <skeptikové> vzdali soudu, náhle přišel klid ve věcech mínění.“²⁶ Vzdání se soudu je v těchto kontextech spojeno s etickou, tj. ke štěstí vztaženou dimenzí skepticizmu.

Dvojitá role *epoché* v pyrrhónském projektu je dobře vidět v některých Sextových shrnujících vyjádřeních.

„Skepticismus je schopnost klást věci, které se jeví, a věci, které myslíme, každým možným způsobem do opozice, z čehož pak, pro rovnocennost protívých věcí a myšlenek, dospíváme ke vzdání se soudu (*epoché*) a posléze ke klidu (*ataraxia*).“²⁷

Epoché hraje roli prostředkujícího článku, který spojuje tu rovinu skepticizmu, která je zaměřená na problematiku poznání, tj. rovinu, kterou je nabíledni chápat jako epistemologickou, a etickou rovinu pyrrhonismu. Vzdání se soudu je na jednu stranu závěrem tropů, na druhou stranu tvoří předstupeň blaženosti ve formě ataraxie.

Vzhledem k této dvojí roli *epoché* se právě ona nabízí jako vhodné místo k řešení sporu mezi výše naznačenými směry interpretace skepticizmu. V této kapitole se omezím na ukázání nedostatečnosti výkladu *epoché* z epistemologické perspektivy – nejprve předvedu, že pokud bychom přijali epistemologický výklad, bude zaujetí *epoché* krokem, který nelze vysvětlit z jádra skepticizmu, tj. z úvah, jejichž organizačním principem je kategorie poznání, a tedy krokem, který je v tomto smyslu nesystematický,²⁸ a poté co proberu některé další obtíže epistemologické interpretace²⁹ se zaměřím na ty pasáže Sextova díla, které charakterizují proces vedoucí ke vzdání se soudu neepistemologicky, a které nám umožní vidět *epoché* jako organickou součást skepticizmu³⁰ –, níže pak předvedu možnost výkladu *epoché* skrze etickou interpretaci.³¹

2.2. *Epoché* a epistemologická interpretace

Epistemologická interpretace pyrrhónského skepticizmu tvrdí, že jádrem pyrrhonismu jsou úvahy vedené touhou vyjasnit problematiku poznání. Z této perspektivy jsou pak chápány argumentační postupy, tropy, ukazující nezaloženost dogmatických tvrzení, tj. tvrzení říkajících, že se něco má tak a tak.³² V souvislosti

²⁵ Např. PH I (79), PH I (89), PH I (169).

²⁶ PH I (26, 27). Viz rovněž PH I (29).

²⁷ PH I (8).

²⁸ Viz oddíl 2.2.

²⁹ Viz oddíl 2.3.

³⁰ Viz oddíl 2.4.

³¹ Viz oddíl 3.

³² Nebudu se zde explicitně věnovat otázce rozsahu pyrrhonikem napadaných tvrzení – v sekundární literatuře existují v zásadě dvě interpretace: první tvrdí, že skeptik napadá každé tvrzení o tom, jak se věci mají (tzv. rurální interpretace). Druhá říká, že předmětem skeptikových výpadů jsou pouze filosofické úvahy, nikoli úvahy prováděné v běžném životě (tzv. urbánní interpretace). K této diskusi viz M. Burneyat – M. Frede (vyd.), *The Original Sceptics: A Controversy*. Indianapolis 1997. Z důvodů, které

s *epoché* tento postoj předpokládá, že vztah mezi argumentačními postupy a *epoché* lze vysvětlit z perspektivy poznání.³³

Jelikož jsou tropy jednou z nejznámějších částí skeptické pozice a jelikož právě ony stojí v centru epistemologické interpretace, pokusím se je v následujícím oddíle charakterizovat.

2.2.1. Tropy

Sextus nám ve svém díle představuje tři skupiny obecně zaměřených tropů, jejichž cílem je způsobit vzdání se soudu.

Ainesidémovy tropy³⁴

První skupina obsahuje deset postupů, z nichž každý představuje jiný způsob relativity našeho chápání věcí.³⁵ Cílem těchto tropů, které nesou Ainesidémovo jméno,³⁶ je přivodit vzdání se soudu skrze ukázání rozdílnosti našich postojů. Naše postoje jsou podle těchto deseti postupů závislé na řadě různých okolností, u kterých, jak Sextus opakovaně dovozuje, si nemůžeme být jistí, jestli nejsou vzhledem k povaze posuzované věci arbitrární. Povaha těchto tropů bude snad zřejmější, obrátíme-li se k jednotlivým postupům.

1) „První, jak jsme řekli výše, je argument, podle kterého nemají různí živočichové tytéž vjemy z týchž věcí, a to na základě rozdílnosti panující mezi nimi.“³⁷ První argument, který nám Sextus představuje, pracuje s druhovou relativitou. Ukazuje totiž, že se způsoby vnímání věcí liší druh od druhu – dokladem tohoto tvrzení je různý způsob rození jednotlivých druhů, různé ustrojení jejich smyslových orgánů a různá reakce na tytéž podněty. Je například velmi pravděpodobné, že živočichové, kteří se výborně orientují ve tmě, vidí věci jinak než lidé, je také více než zjevné, že ryby vnímají mořskou vodu jinak nežli lidé, neb pro jedny je běžnou součástí potravy, pro druhé je však nepoživatelná.

Výsledkem užití skeptického tropu má být vzdání se soudu. Sextus však jednoduše nevyvozuje z faktu, že vnímání věcí je závislé na příslušnosti k určitému druhu, potřebu vzdát se soudu. Bez dalšího totiž není zjevné, proč bychom měli z různých vjemů mezi živočichy soudit, že nemáme možnost rozhodnout, který z vjemů je správný, a potřeba vzdání se soudu tak nevyvstává nijak akutně. Ačkoli se zdá být zcela oprávněné tvrdit, že někteří živočichové vidí věci v jiných barvách nežli lidé, neznamená to bez dalšího, že nemůžeme rozhodnout, kterou barvu věc ve skutečnosti má. Sextus také přidává několik argumentů majících dodatečně ukázat, že rozdíly ve vnímání věcí je nerozhodnutelná.³⁸ Tyto argumenty vycházejí z druhé skupiny tropů, a proto se jimi budeme zabývat později.

souvisí s mým celkovým pohledem na pyrrhónskou skepsi, budu pyrrhonismus přestavovat jako kritiku veškerých tvrzení o realitě, tj. budu se držet rurální interpretace.

³³ Viz např. G. Striker, *Sceptical Strategies*, in: *Doubt and Dogmatism: Studies in Hellenistic Epistemology*, Oxford 2002, str. 58. M. A. Włodarczyk, *Pyrrhonian Inquiry*, Cambridge 2000, str. 10-20.

³⁴ K podrobné diskusi Ainesidémových tropů viz J. Annas, J. Barnes, *The Modes of Scepticism: Ancient Texts and Modern Interpretation*, Cambridge 1985.

³⁵ PH I (38, 39).

³⁶ M VII (345).

³⁷ PH I (40).

³⁸ PH I (59-61).

2) Druhý z deseti Ainesidémových tropů pracuje s relativitou založenou na rozdílech mezi lidmi.³⁹ I pokud bychom připustili, že pro naše souzení o věcech nejsou rozdíly mezi jednotlivými druhy zásadním problémem, shledáme, že i mezi lidmi existují podstatné rozdíly. Jak mezi různými skupinami lidí, tak mezi různými jednotlivci existuje celá řada odlišností, které nás upozorňují na různé vnímání týchž věcí. Různé vnímání chladu a tepla, různé reakce na léky a jedy, různé názory na věci, které si máme volit a kterým se máme vyhýbat, jsou jen některé z příkladů, které Sextus uvádí.

Po nashromáždění značného množství příkladů Sextus opětovně vysvětluje nerozhodnutelnost představených sporů. Ačkoli Sextův postup není ani zdaleka jednoznačný a na několika místech je dokonce značně problematický, přesto odsuneme diskusi o neřešitelnosti sporu na pasáž věnovanou druhé skupině tropů, která je z filosofického hlediska pro tuto problematiku relevantní.

Postup při představování zbývajících osmi tropů je nejčastěji variací na výše uvedený postup – Sextus nejprve ukáže, že naše vnímání a posuzování věcí je závislé na okolnostech, které se v konkrétních případech liší, a poté argumentuje, že tato roznice je nerozhodnutelná. Jelikož je z argumentačního hlediska klíčová právě diskuse o nerozhodnutelnosti sporu a této otázce se explicitně věnuje druhá skupina tropů, nastíním zbývajících způsoby relativizace pouze ve zkratce.

Třetí tropus upozorňuje na různé vnímání týchž věcí různými smysly – zatímco voňavka je čichu velmi milá, chuti je velmi nepříjemná.⁴⁰ Čtvrtý tropus představuje různé stavy, které ovlivňují naše vnímání a souzení – když jsme bdělí, posuzujeme věci jinak, nežli když spíme, když jsme nemocní jinak, nežli když jsme zdraví, když jsme mladí jinak, nežli když jsme staří atd.⁴¹ V pátém argumentu Sextus vypočítává celou řadu místních okolností a podmínek pozorování – tataž věž se jeví zdálky kulatá, ale z blízka hranatá, světlo lampy se za denního světla jeví slabé, ale v noci silné atd.⁴² Šestý tropus vychází z komplexnosti našich vjemů – aromatické byliny voní jinak na slunci a jinak v mrazivém počasí, věci mají jiné barvy, když máme žloutenku a když ji nemáme atd.⁴³ Sedmý postup upozorňuje na souvislost mezi působením věcí a jejich množstvím a přípravou – tataž látka může být ve velikém množství škodlivá až smrtelná, kdežto v malém množství prospěšná a léčivá.⁴⁴ Osmý tropus shrnuje výtežky všech Ainesidémových tropů a tvrdí, že vše je relativní.⁴⁵ Devátý ukazuje důležitost zvyku – slunce, které vidíme denně, nás fascinuje jen málokdy, přestože je ve srovnání s kometou, které věnujeme nemalou pozornost, daleko důležitější.⁴⁶ Posledním tropem Sextus upozorňuje na relativitu vzhledem ke zvykům, zákonům a přesvědčením dané společnosti – zatímco sportovci považují slávu na závodisti za nejvyšší cíl, filosofové slávou pohrdají a nezřídka ji považují za zlo.⁴⁷

Pokud bychom shrnuli argumentaci obsaženou v této pasáži, lze říci, že nám Sextus představil řadu myšlenek, které alespoň na první pohled svědčí o relativitě našeho vnímání. Opakovaně se však nesmiřoval s pouhým ukázáním relativity, ale snažil se přijít s argumenty, které by předvedly principiální nemožnost rozhodnout spory

³⁹ PH I (79-90).

⁴⁰ PH I (91-99).

⁴¹ PH I (100-117).

⁴² PH I (118-123).

⁴³ PH I (124-128).

⁴⁴ PH I (129-134).

⁴⁵ PH I (135-140).

⁴⁶ PH I (141-144).

⁴⁷ PH I (145-163).

ve vnímání a posuzování věcí. Rozvinutí motivu nerozhodnutelnosti sporu je věnováno pět Agrippových tropů.

Agrippovy tropy⁴⁸

Druhá skupina tropů, kterou Diogenés Laertius připisuje Agrippovi,⁴⁹ obsahuje pět argumentů: argument z neshody, argument z nekonečného regrese, argument z relativity, argument z hypotézy a argument z reciprocity.⁵⁰

V předchozí kapitole jsme viděli, že Ainesidémovy tropy často končí argumentací, která má za cíl ukázat, že představený konflikt v posuzování věcí je nerozhodnutelný. Tato argumentace se často opírá o postupy, které jsou rozvedeny v rámci Agrippových tropů.

Již při představování prvních deseti tropů nás Sextus opakovaně upozorňoval na jejich vzájemnou propojenost – pokud by se nám podařilo vyvrátit argument o druhové relativitě, nastoupil by argument ukazující individuální relativitu, pokud by se nám podařilo vyvrátit i tento, přišla by na řadu relativita jednotlivých smyslů atd. Intence provázat jednotlivé postupy je velmi silně patrná i u pěti Agrippových tropů. Zatímco však Ainesidémovy tropy byly nasazovány spíše postupně a každý mohl fungovat víceméně samostatně – tvořily tak obranu proti dogmatickým tvrzením, která by dala přirovnat k systému mnoha zdí a vodních příkopů, jež je nutno zdolat k dobytí města –, Agrippovy tropy mohou fungovat pouze najednou a ve vzájemné propojenosti – v moderní válce, která využívá jak pozemní vojsko, tak loďstvo, tak leteckou podporu, je jeden každý článek bez podpory ostatních zranitelný a slabý, ale v patřičné součinnosti je celý komplex nesmírně silný a účinný. Bohužel není ze Sextova textu zcela zřejmé, jak přesně má propojenost všech pěti argumentů vypadat. Nebudu se zde pouštět do interpretačních potíží spojených s identifikací přesné podoby jejich vzájemného propojení a pokusím se pro představu předvést pouze jeden ze způsobů, jak součinnost a sílu Agrippových tropů chápat.

V prvních deseti tropech nám Sextus převedl, že chápání věcí je závislé na řadě okolností, a je proto na místě předpokládat, že všechny věci jsou předmětem alespoň potencionálního sporu – argument z relativity a sporu. Chceme-li zastávat jakýkoli názor na základě důvodu, musíme se s faktem potencionálního sporu každého tvrzení vypořádat, tj. musíme uvést důvod, který nás opravňuje k zastávání právě tohoto názoru. Jelikož udaný důvod je opět předmětem sporu, musíme buďto předpokládat, že je platný bez důvodu, nebo pro něj opět uvést důvod. Pokud se přikloníme k první variantě, vzdáme se nároku na odůvodněnost našeho soudu, neboť stejně dobře by bylo možno předpokládat i opak – argument z hypotézy. Pokud budeme pro udaný důvod uvádět další důvod, bude nový důvod opět předmětem sporu, a tak pro něj budeme muset opět hledat důvod. Jestliže budeme uvádět stále nové důvody, nikdy s odůvodňováním neskončíme, a náš soud tak nebude nikdy pevně založený – argument z nekonečného regrese. Jestliže se v některé fázi argumentace vrátíme k již dříve uvedenému důvodu, budeme se pohybovat v kruhu – argument z reciprocity. Výsledkem použití komplexu Agrippových sporů tak je, že žádný soud není odůvodněný, protože žádný názor není podložen dostatečně pádnými argumenty.

⁴⁸ K důkladné diskusi Agrippových tropů viz například J. Barnes, *The toils of scepticism*, Cambridge 1990.

⁴⁹ Diogenes Laertius, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, IX (88).

⁵⁰ PHI (164-177).

Dva tropy

Poslední skupina obecně aplikovatelných tropů obsahuje dva argumenty: nic není zřejmé samo ze sebe a nic není zřejmé z ničeho jiného.⁵¹ K důkazu obou těchto tvrzení využívá Sextus Agrippovy módy, a jelikož se poslední skupina tropů vyskytuje pouze na tomto místě Sextových spisů a ani argumentačně se dále nevyužívá, nebudu se jí dále zabývat.

2.2.2. Tropy a epoché

Epistemologická interpretace pyrrhónského skepticismu předpokládá, že *epoché* vyplývá z argumentačních postupů, jejichž nejzákladnější podobu jsem se právě pokusil načrtnout. Toto tvrzení se nyní budu snažit prozkoumat.

Podíváme-li se na Sextovu vlastní charakterizaci skeptických argumentů, zjistíme, že prvotním cílem argumentace je postavit proti sobě neslučitelné výroky a ukázat, že mezi nimi existuje vztah rovnocennosti, *isostheneia*.⁵² Co Sextus touto rovnocenností míní, se dovídáme z následující pasáže:

„Rvnocenností myslíme rovnost z hlediska důvěryhodnosti a nedůvěryhodnosti, protože žádné z protivravných tvrzení není důvěryhodnější než jiné.“⁵³

Budeme-li chápat rovnocennost epistemologicky a přihlédneme-li ke konkrétní podobě argumentačních postupů, můžeme ji, domnívám se, vyložit následovně: to, že skeptické tropy vedou k rovnocennosti, znamená, že ke každému soudu může existovat jiný soud s předchozím neslučitelný, a přitom stejně platně odůvodněný. Žádný soud si nemůže činit nárok na to být z hlediska pravdivosti lépe odůvodněný nežli jiný soud. Každý soud je vposled nezajištěný, tj. jeho zdůvodnění je takové, že nevyklučuje možnost pravdivosti neslučitelného soudu.

Epistemologická interpretace, zdá se, tvrdí, že pokud přijmeme fakt rovnocennosti protivravných tvrzení, a tedy nezajištěnosti každého soudu, je zdržení se soudu (*epoché*) epistemologicky nejoprávněnější postoj – pokud nemáme dostatečně pádný argument spíše pro pravdivost jednoho tvrzení nežli pro pravdivost jiného a neslučitelného tvrzení, je z hlediska poznání nejlepší nesoudit o pojednávané věci vůbec.

Tento postoj však není ani zdaleka tak neproblematický, jak by se na první pohled mohlo zdát. Předpokládá totiž, že jedinou epistemologicky konsekventní reakcí na vědomí nezaloženosti našich soudů je vzdání se souzení. Tento názor vyrůstá z perspektivy, která interpretuje souzení pouze skrze kategorii odůvodněnosti. Pokud nemáme pro určité tvrzení důvod, neměli bychom o dané věci vůbec soudit. Tato perspektiva však není vůbec nutná. Podíváme-li se totiž na souzení z perspektivy pravdivosti a nikoli odůvodněnosti – což je jistě epistemologicky relevantní perspektiva –, ukáže se, že soudy lze smysluplně zastávat i přes jejich neodůvodněnost. Pokud je cílem soudu pravdivost, může vědomé zaujetí nezaloženého soudu splnit tento cíl, aniž by zároveň bylo naplněno kritérium odůvodněnosti. Takový postoj je navíc v souladu s výtěžkem skeptické argumentace. Soudím-li, že sedím u stolu, a přitom plně uznávám, že konfliktní tvrzení, například že sním ve své posteli, má stejně platné odůvodnění, mohu mít pravdu i přes naprostou absenci relevantních zdůvodnění. Ne-

⁵¹ PHI (178-179).

⁵² Viz PHI (12).

⁵³ PHI (10).

kladu-li navíc toto své tvrzení jako lépe odůvodněné nežli tvrzení s ním neslučitelné, dostal jsem rovněž epistemologickým závazkům skeptické argumentace. Epistemologicky konsekventní reakcí na vědomí nezaloženosti veškerých soudů je jak *epoché*, tak vědomé zaujetí neodůvodněného mínění.⁵⁴

Existence dvou konsekventních reakcí na stav *isostheneie*, tj. stav rovnocennosti protichůdných tvrzení, nás staví před následující otázku: Proč bychom se měli uchýlit ke zdržení se soudu spíše, než k zaujetí mínění? Na tuto otázku však nelze z perspektivy epistemologické interpretace odpovědět. Pokud totiž přijmeme výtěžek epistemologicky interpretovaných tropů, tj. že žádné tvrzení není lépe *odůvodněné* nežli tvrzení s ním neslučitelné, nemůžeme najít žádný pádný *důvod* k zaujetí *epoché* spíše než k zaujetí nepodloženého mínění. Jelikož žádný důvod pro tvrzení A není lepší nežli důvod pro tvrzení B, není možné, aby existoval nějaký lepší důvod pro vzdání se soudu nežli pro vědomé zaujetí nezdůvodněného mínění. Epistemologická interpretace, která chce vysvětlit vztah mezi tropy a *epoché* na základě kategorie poznání, je vedena výtěžkem své analýzy tropů k principiální nemožnosti odůvodnit přechod od tropů k *epoché*. Jelikož je *epoché* klíčovou složkou skeptické nauky, domnívám se, že musíme zkusit najít jinou výkladovou perspektivu, než kterou nabízí epistemologická interpretace.

2.3. Argumentace proti konkrétním dogmatickým názorům

Druhým tématem, na kterém bych rád ukázal nedostatečnost epistemologické interpretace Sextova díla, je argumentace proti konkrétním dogmatickým tezím. Převažná většina Sextova díla je věnována právě tomuto tématu a argumenty proti konkrétním dogmatickým tezím tvoří zdaleka nejčastější myšlenkový postup Sextova díla.

V předchozích kapitolách jsem se pokoušel ukázat argumentační postupy použitelné proti každému dogmatickému tvrzení, které Sextus ve svém díle vypracovává. Tropy představují obecné argumentační struktury, které Sextus prezentuje jako zbraň proti každému tvrzení bez ohledu na jeho obsah. Po prozkoumání tropů bychom mohli, alespoň ze Sextova hlediska, říci, že žádné tvrzení není lépe odůvodněné nežli tvrzení s ním neslučitelné.

Nejčastější podobou argumentace proti konkrétním dogmatickým tezím je přestavení konfliktních názorů na tutéž věc a následné ukázání nemožnosti rozhodnout tento spor. Vzhledem k existenci obecných argumentů vyvstává přirozeně otázka, proč Sextus věnuje tolik času a prostoru argumentaci proti konkrétním tezím, když má po ruce argumenty, kterými lze již předem ukázat, že žádné tvrzení není lépe odůvodněné, nežli tvrzení s ním neslučitelné. Proč Sextus věnuje v *Nástinu pyrrhonismu* více než pět set paragrafů ukazování konkrétních sporů a jejich neřešitelnosti, když v méně než sto padesáti paragrafech předvedl, že *žádné* tvrzení není odůvodněné? Zbývající dochovaná Sextova díla, která mají dohromady výrazně přes dva a půl tisíce paragrafů, jsou věnována takřka výhradně argumentům proti konkrétním dogmatickým tvrzením. Proč je nutné znovu a znovu ukazovat neřešitelnost konkrétních sporů, když již byly podány důkazy neřešitelnosti *každého* sporu?

Z hlediska epistemologie se zdá být Sextovo počínání zcela nadbytečné. Uvážíme-li platnost argumentů proti konkrétním dogmatickým tezím, je ve velké většině případů rozhodující právě použití obecných tropů, především pak Agrippových tropů.

⁵⁴ Srv. A. Bailey, *Sextus Empiricus and Pyrrhonian Scepticism*, Oxford 2002, str. 10.

V naprosté většině případů jsou Sextovy argumenty proti konkrétním tezím epistemologicky zajímavé pouze do té míry, do jaké jsou v nich užity Agrippovy tropy. Konkrétní argumenty tak z epistemologického hlediska přinášejí jen velmi málo nových myšlenek, a je proto z této perspektivy velmi těžko vysvětlitelné, proč jim Sextus věnuje tolik prostoru ve svých dílech.

Další problém pro epistemologickou interpretaci vyvstává, pokud se zaměříme na konkrétní podobu argumentace proti jednotlivým dogmatickým tezím. Podíváme-li se totiž blíže na Sextovy konkrétní argumenty, shledáme, že postupy ukazující nezáloženost jednotlivých tvrzení nejsou vždy vedeny podle vzorců, které byly prezentovány v rámci představení tropů. Z perspektivy zvažování příhodnosti epistemologické interpretace skepticismu je důležité upozornit zvláště na jednu skupinu konkrétních argumentů, které zpochybňují dogmatická tvrzení a nevyužívají přitom tropy. Sextus na řadě míst používá argumenty, které jsou slabé a velmi pochybné.⁵⁵ Pokud bychom se pokoušeli vysvětlit používání takovýchto pochybných argumentů z epistemologické perspektivy, zřejmě bychom museli Sextovi připisovat nedůslednost a argumentační pochybení. Takovýto přístup je jistě možný a v jistém ohledu pochopitelný, avšak ani zdaleka nutný. Domnívám se, že používání slabých argumentů můžeme vysvětlit jako organickou součást skeptické filosofie a neobviňovat tak Sexta z nedůslednosti a pochybení.

2.4. Epoché jako léčba

Obraťme se nyní k samotnému závěru *Nástinu pyrrhonismu*, ve kterém se Sextus explicitně hlásí k používání slabých argumentů.

„Skeptik je milovníkem lidí, a proto chce podle možnosti argumenty léčit domýšlivost a unáhlenost dogmatiků [...] Kvůli tomu přívrženec skepse neváhá předkládat argumenty, které jsou někdy velmi přesvědčivé a jindy zjevně slabé, a to vědomě, protože často slabší argumenty stačí k dosažení jeho cíle.“⁵⁶

Podle této pasáže skeptik používá argumenty kvůli dosažení svého cíle. K dosažení tohoto cíle vedou někdy silné argumenty a jindy argumenty slabé. Smyslem použití argumentů je dosažení cíle a vede-li k uskutečnění cíle používání silných argumentů, argumentuje skeptik podle všech zásad dobré argumentace, vede-li však k dosažení cíle použití slabých argumentů, neváhá skeptik argumentovat po tomto způsobu. Silné i slabé argumenty jsou vědomě součástí skeptikovy praxe, neboť oba jsou za různých okolností vhodným prostředkem k dosažení cíle skepticismu.

Epistemologická interpretace skepticismu tvrdila, že cílem skeptických argumentů je poskytnout co nejpádnější argumenty a vyjasnit naši situaci vzhledem k poznání. Podle právě citované pasáže je cílem skepticismu léčba. Bude-li člověk vyléčen velmi slabými argumenty, skeptik použije argumenty slabé, je-li naopak zapotřebí silnějších argumentů, budou použity zase ony.⁵⁷ Skeptické argumenty nemají odhalit pravdu, ale způsobit určitý stav, uzdravit.

⁵⁵ Viz např. PH II (26, 27).

⁵⁶ Tamt.

⁵⁷ Viz PH III (280).

Z právě představené perspektivy je možné předběžně vyložit i další dva výše uvedené problémy epistemologické interpretace skepticismu. Sextus věnuje převážnou většinu svého díla argumentaci proti konkrétním dogmatickým tezím. Z hlediska epistemologie je přitom těžko pochopitelné, proč je potřeba znovu a znovu ukazovat nezaloženost jednotlivých názorů, když máme po ruce obecné argumenty, které ukazují nezaloženost *každé* dogmatické teze. Pokud je cílem skepticismu léčba unáhlenosti dogmatiků a nikoli argumentační důslednost a úspornost, je pochopitelné, že k přesvědčení různých lidí je zapotřebí širokého spektra různých argumentů. Zatímco k přesvědčení systematického filosofa stačí obecné argumenty, k přesvědčení člověka, který není zvyklý sledovat důsledky každého přijatého stanoviska, je zapotřebí mnoha argumentů týkajících se mnoha různých věcí. Zdánlivá redundance konkrétních argumentů v Sextově díle je z perspektivy dosažení cíle skepticismu nutným prostředkem k přesvědčení mnoha velmi různých osobností.

Výše jsem se pokoušel ukázat, že epistemologická interpretace skepticismu nemůže z principu vysvětlit přechod od argumentů proti odůvodněnosti každého tvrzení ke vzdání se soudu. Podíváme-li se nyní na vztah mezi skeptickými argumenty a *epoché* z perspektivy představené na závěr *Nástinu pyrrhonismu*, je zjevné, že by bylo neadekvátní tento vztah vykládat v termínech argumentační důslednosti či argumentačních závazků. Slabé argumenty, k jejichž používání se zde Sextus explicitně hlásí, jsou charakteristické právě tím, že z nich kýžený výsledek nijak nevyplývá. Podle tohoto popisu nemají argumenty člověka *zavazovat* k zastávání *epoché*, ale mají *způsobit*, že člověk *epoché* zastává. „Skeptická nauka se nazývá [...] vzdávající se soudu (*efektiké*) podle stavu, který ve zkoumajícím po zkoumání *vzniká*.“⁵⁸

Epistemologická interpretace chtěla interpretovat jak argumenty samotné, tak vzdání se soudu skrze kategorii poznání. Viděli jsme, že v případě vzdání se soudu se jí to nedařilo. Právě představená interpretace chápe nejen přechod k *epoché*, ale i samy argumentační postupy jako kroky vedené snahou dosáhnout etického cíle. Tato interpretace totiž tvrdí, že argumenty, kterými skeptik dosahuje etického cíle, k němuž *epoché* patří, nejsou regulovány epistemologickou důsledností, ale potřebou způsobit vytyčený cíl. Skeptik používá takové argumenty, které jsou schopny v posluchači vyvolat kýžený stav a neohlíží se na to, jestli jsou z hlediska poznání a pravdy v pořádku. Tato interpretace tak dokáže, oproti interpretaci epistemologické, vyložit oba dosud probírané prvky skepticismu, totiž tropy a *epoché*, skrze jeden princip, skrze etický cíl.

3. Etická interpretace skepticismu

V předcházejícím oddílu jsem v základních obrysech vyložil jeden ze zásadních aspektů Sextových spisů – obecné argumentační struktury a konkrétní argumentaci proti jednotlivým dogmatickým tezím. Epistemologická interpretace skepticismu akcentovala některé rysy tohoto výkladu a pokoušela se vyložit celý skeptický projekt skrze kategorii poznání. Z této perspektivy je však jednak velmi obtížné pochopit některé aspekty Sextovy argumentace – redundance konkrétních argumentů, používání *csalbých* argumentů – a jednak není možné vysvětlit jiné neméně klíčové prvky skeptického projektu – vzdání se soudu.

V poslední kapitole *Nástinu pyrrhonismu*, které jsme se na samotný závěr minulé kapitoly věnovali, představil Sextus skepticismus jako projekt, jehož strukturují-

⁵⁸ PHI (7). Mé zvýraznění.

cím momentem je cíl definovaný skrze lékařskou terminologii. Dosažení tohoto cíle byly podřízeny ostatní části pyrrhónského projektu, což mimo jiné znamenalo, že argumentační pasáže Sextových spisů mají za cíl způsobení určitého stavu a nikoli, jak tvrdí epistemologická interpretace, bezchybnost postupů. Cílem následujících kapitol bude rozvést a vyjasnit tento náhled.

Podle závěru *Nástinu pyrrhonismu* je cílem skepticismu léčba. Bude úkolem dalších kapitol této práce vypracovat cíl skepticismu v jiných než lékařských pojmech a ukázat, že skrze takto definovaný cíl je možno nejen řešit obtíže spojené s epistemologickou interpretací, ale především ukázat, že skepticismus je projekt, jehož základy zpochybňují klíčová stanoviska antické filosofie.

3.1. Cíl skepticismu

Jednotlivé části skeptického projektu jsou podle etické interpretace strukturovány tak, aby přispěly k dosažení skeptického cíle. Je proto nanejvýš důležité vyjasnit jeho povahu.

„Cílem skeptika je klid (*ataraxia*) ve věcech mínění a uměřenost (*metriopatheia*) ve věcech nutných.“⁵⁹ Skeptik má dva cíle – prvním je klid (*ataraxia*) ve věcech týkajících se mínění a druhým je uměřenost (*metriopatheia*) ve věcech nutných. Tyto dva cíle jsou pro Sexta velmi úzce provázány: bez dosažení klidu ve věcech mínění není možno dosáhnout uměřenosti ve věcech nutných, a ačkoli je pro Sexta důležité zachovat perspektivu, ze které jsou oba cíle rozdílné, je stejně tak důležité vidět jejich vzájemné souvislosti. Jelikož Sextus daleko důkladněji tematizuje první z uvedených cílů, budu ve svém výkladu nejprve probírat právě klid ve věcech týkajících se mínění a skrze tento výklad následně přistoupím k charakterizaci druhého cíle.

3.1.1. Klid

Pojem klidu (*ataraxia*) je pro celou helénistickou filosofii velmi důležitý. Jak stoikové tak epikurejci používali tento pojem k definování cílů své nauky, a skeptické určení cíle tak není ani zdaleka jediným kontextem, ve kterém se můžeme s pojmem klidu setkat. Přes tento široký konsensus ohledně důležitosti pojmu *ataraxie* se jeho jednotlivá použití obsahově zásadně liší. Abychom pochopili význam pojmu klidu ve skeptické filosofii, musíme se obrátit k těm pasážím Sextových děl, které jsou věnovány pojmu opačnému, pojmu neklidu (*tarachē*). Obecným rysem Sextových úvah o cíli skeptického úsilí je výrazná převaha negativní charakterizace tohoto cíle nad jeho pozitivním určením. Sextus zevrubněji popisuje stav, který je opakem klidu, stav neklidu (*tarachē*), přičemž stav *ataraxie* popisuje na základě kontrastu s tímto stavem.

„Veškeré neštěstí totiž vzniká skrze nějaký neklid (*tarachē*). Ale každý neklid postihuje lidi buďto skrze intenzivní usilování o něco nebo skrze intenzivní vyhýbání se něčemu. Všichni lidé však intenzivně usilují o to, co považují za dobré, a vyhýbají se tomu, o čem soudí, že je špatné. Pročež veškeré neštěstí vzniká z usilování o dobré věci jakožto dobré a z vyhýbání se zlým věcem jakožto zlým.“⁶⁰

⁵⁹ PHI (25, 26).

⁶⁰ M XI (112, 113).

Tento velmi zhuštěný popis klíčových motivů skeptické nauky má tři části: 1) Neštěstí je způsobeno neklidem (*tarachē*), 2) neklid má svůj původ v usilování a vyhýbání se, 3) usilování a vyhýbání se vzniká kvůli posuzování věcí skrze kategorie dobra a zla. Podívejme se postupně na každý z těchto kroků.

1) Výše jsem citoval Sextův výrok, podle kterého je cílem skepticismu klid (*ataraxia*). Nyní můžeme vidět, proč je tomu tak. Tak jako řada dalších antických filosofických systémů určuje i skepticismus cíl lidského života skrze pojem štěstí (*eudaimonia*). Jelikož neštěstí (*kakodaimonia*) je podle Sexta způsobeno neklidem, je štěstí závislé na dosažení klidu. Jelikož existuje takto úzká souvislost mezi štěstím a klidem, považuje Sextus za cíl skeptické nauky právě klid. Povaha této úzké souvislosti se ozřejmí, obrátíme-li se k druhému kroku Sextovy úvahy.

2) Druhým krokem Sextovy argumentace je stanovení příčinné souvislosti mezi neklidem na jedné straně a usilováním a vyhýbáním se na straně druhé. Proč neklid – důvod neštěstí – postihuje lidi kvůli usilování a vyhýbání se? Abychom mohli dále sledovat Sextovu úvahu, musíme se zastavit u jednoho důležitého rysu pojetí štěstí ve skeptickém podání.

Podle Sexta je dokonalý skeptik šťastný, štěstí je ve skutečnosti dokonce *raison d'être* skepticismu. Otázka, kterou musíme alespoň do určité míry vyjasnit, proto zní: Co pro skepticismus znamená „být šťastný“? Skeptik z vnějšího pohledu nevykazuje žádné specifické znaky – jedná, chová se, mluví i vypadá jako řada jiných lidí, a to v závislosti na sociálním prostředí, ze kterého pochází, v závislosti na společenských konvencích, které jsou v jeho okolí běžné atd.⁶¹ Široká škála vnějších podob, kterých dokonalý skeptik může nabývat, svědčí o nedůležitosti těchto určení pro jeho blažený život. Zaměříme-li se proto na vnitřní život dokonalého a tedy šťastného skeptika, shledáme, že jeho duševní svět nelze charakterizovat skrze zastávání určitých přesvědčení, pocíťování specifických citů ani skrze vazbu na konkrétní přání. Přes absenci všech těchto charakteristik se podle Sexta Empirica dá právě jen o skeptikovi říci, že je šťastný. V čem však tento pocit štěstí spočívá, když se neodráží ani ve vnějším chování, ani v pozitivních charakteristikách duševního světa? Domnívám se, že důležitou součástí odpovědi na tuto otázku je, že být šťastný znamená prožívat určitým způsobem svůj vlastní stav – být šťastný znamená být spokojený se svým aktuálním stavem. Tato spokojenost však nevyžaduje od skeptika žádný konkrétní pozitivní postoj. Skeptik transformuje své vnímání natolik, že nehledě na obsah věcí, které dělá, zůstává spokojen se svým stavem. K tomuto zvláštnímu přístupu k podstatě štěstí se vrátíme později,⁶² pro tuto chvíli postačí mít na zřeteli, že štěstí dle skepticismu spočívá ve spokojenosti s vlastním stavem.

Pochopíme-li stavy *ataraxie* a *taraché*, tedy štěstí a neštěstí, tímto způsobem, bude zřejmé, proč při jejich definování hraje usilování a vyhýbání se tak důležitou úlohu. Každé usilování a vyhýbání se totiž obsahuje pocit nespokojenosti. Usiluji-li o něco, musím vnímat svůj stav jako nedokonalý, jako stav, který vyžaduje změnu. Kdykoli se něčemu vyhýbám, považuji svůj aktuální stav za nedokonalý, neboť tento stav není zabezpečený proti nežádané změně. Stav, ve kterém o něco usilujeme a něčemu se vyhýbáme, svědčí o nespokojenosti s aktuálním stavem, a protože právě spokojenost je podle skepticismu měřítkem štěstí, je tento stav i nešťastný.

Pro pochopení Sextovy koncepce je důležité si uvědomit, že platí nejen tato implikace, totiž že kdykoli o něco usiluji, či se něčemu vyhýbám, jsem nešťastný, ale i implikace opačná, totiž že kdykoli o nic neusiluji ani se ničemu nevyhýbám, jsem

⁶¹ Viz PH I (23, 24), M XI (164-166).

⁶² Viz oddíl 3.2.

šťastný. Pochopit tuto druhou implikaci je důležité právě proto, že Sextovým lékem na neštěstí je přivození stavu, ve kterém o nic neusilujeme a ničemu se nevyhýbáme. Kdykoli jsem totiž se svým stavem nespokojený, vždy buďto o něco usiluji, nebo se něčemu vyhýbám, kdykoli o nic neusiluji ani se ničemu nevyhýbám, jsem spokojený a tedy šťastný.

Z této perspektivy je, doufám, druhý krok Sextovy argumentace pochopitelný: jestliže se neštěstí dá vyjádřit jako nespokojenost s aktuální stavem a nespokojenost je velmi úzce spjata s usilováním a vyhýbáním se, poté „každý neklid postihuje lidi buďto skrze intenzivní usilování o něco nebo skrze intenzivní vyhýbání se něčemu.“⁶³

Při diskusi o identifikaci štěstí a neštěstí s klidem a neklidem jsme odkazovali na nutnost vysvětlit další momenty Sextovy argumentace. Nyní se k této otázce můžeme vrátit. Sextus chápe štěstí jako spokojenost s vlastním stavem a neštěstí jako nespokojenost. Pokud se na tomto základě pokusíme vyložit identifikaci štěstí a neštěstí s klidem a neklidem, uvidíme, že štěstí je charakterizováno absencí usilování a vyhýbání se, a je tedy stavem, ve kterém netoužíme po změně a v němž jsme vyrovnaní. Označovat tento stav jako stav klidu je proto zcela na místě. Podobně je tomu i s identifikací neštěstí s neklidem – v neštěstí stále usilujeme o změnu a nejsme schopni spokojit se se současným stavem. Nazývat tento stav neklidem je velmi pochopitelné.

3) V předcházejícím textu jsme viděli, proč Sextus tvrdí, že štěstí a neštěstí je možno chápat jako klid a neklid a proč je klid a neklid způsobován usilováním a vyhýbáním se. Nyní se zaměříme na Sextův závěrečný argumentační krok, který tvrdí, že usilování a vyhýbání se je způsobeno posuzováním věcí skrze kategorie dobra a zla.

„Neboť ten, kdo soudí, že je něco od přirozenosti dobré nebo špatné, je neustále neklidný. Když nemá ta domnělá dobra, soudí, že je trápen přirozenými zly, a podle své úvahy usiluje o dobra. Když je získá, upadne ještě do většího neklidu, protože se nerozumně a neuměřeně vzruší a kvůli strachu, že se to změní, dělá všechno, aby neztratil věci, které se mu zdají dobrými.“⁶⁴

Pokud posuzujeme věci jako dobré a špatné, jsme buďto ve stavu, kdy tyto věci nemáme, nebo ve stavu, ve kterém je máme. Pokud je nemáme, nejsme s tímto stavem spokojeni, a snažíme se proto ony domněle dobré věci získat. Pokud je však máme, nejsme na tom o nic lépe, protože se bojíme, abychom tato dobra neztratili.⁶⁵

⁶³ M XI (112).

⁶⁴ PH I (27, 28).

⁶⁵ Interpretovat Sextovu poněkud temnou zmínku o druhém důvodu neklidu při dosažení domnělých dober – totiž nadměrné a nerozumné vzrušení – je obtížné. Sekundární literatura se interpretaci tohoto nejasného momentu Sextovy úvahy vyhýbá a zohledňuje pouze důvod výše uvedený. V intencích předchozího výkladu by bylo lze pochopit tento důvod jako jistý zvláštní způsob nespokojenosti s dosaženým stavem. Neuměřené vzrušení je stav vznikající z vědomí, že již nejsem v onom špatném stavu, a není tak důsledkem stavu aktuálního, ale je důsledkem *vědomí změny* ve stav aktuální. Tento stav přemrštěného vzrušení tak paradoxně ukazuje na nesamostatnost a tedy nedokonalost stavu aktuálního. Neuměřené vzrušení ukazuje, že aktuální stav závisí na stavu, ze kterého vzešel, a není bez svého protikladu ani žádoucí – neuměřené vzrušení je znakem toho, že nám aktuální stav nestačí, že bychom pouze s ním nebyli spokojeni, jeho hodnota totiž tkví v přechodu z opačného stavu. Stav nadměrného vzrušení tak má stejnou strukturu jako stav strachování se o nabytá dobra a tvoří k němu komplement – oba stavy poukazují k něčemu, čím sami nejsou, a jsou jen tak, že k něčemu jinému poukazují: první tím, že tematizuje přechod od negativního stavu ke stavu aktuálnímu, druhý tím, že tematizuje přechod opačný. Pokud bychom chtěli jít v této úvaze ještě o krok dále, mohli bychom dokonce tvrdit, že strachování se o aktuální stav vyrůstá z touhy po nadměrném vzrušení – nadměrné

Pokud tedy budeme posuzovat věci skrze kategorie dobra a zla, budeme stále o něco usilovat – o domnělá dobra –, anebo se něčemu vyhýbat – domnělým zlům –, každopádně nikdy nebudeme se svým aktuálním stavem spokojeni.⁶⁶

Shrňme dosavadní diskusi o pojmech klidu a neklidu: Pokud uvažujeme o věcech skrze kategorie dobra a zla, stále o něco usilujeme a něčemu se vyhýbáme – třetí krok. Pokud o něco usilujeme a něčemu se vyhýbáme, nejsme se svým stavem spokojeni, a jsme tedy neklidní – druhý krok –, a proto nešťastní – první krok.

3.1.2. Uměřenost

Skepticismus definuje svůj cíl skrze dva pojmy: klid ve věcech týkajících se mínění a uměřenost ve věcech nutných. V předcházejícím oddílu jsem se zaměřil na první cíl. V tomto oddílu se zaměříme na druhý cíl – uměřenost (*metriopatheia*) ve věcech nutných.

Výsledkem interpretace dosud probíraných pasáží bylo zjištění, že neklid, a potažmo tedy i neštěstí, je způsoben uvažováním o věcech skrze kategorie dobra a zla. Tento výsledek však není možno považovat za konečný. Není totiž bez dalšího přijatelné tvrdit, že *každý* neklid je způsoben uvažováním v kategoriích dobra a zla.

Abychom pochopili tento krok Sextovy úvahy, musíme se obrátit ke specifikaci, kterou jsme ve výše představené úvaze opomjeli. Sextus opakovaně kvalifikuje své úvahy o příčinách štěstí a neštěstí tím, že myšlení o věcech skrze kategorie dobra a zla považuje za příčinu *intenzivního* usilování a vyhýbání. Co tato specifikace usilování a vyhýbání znamená? Může snad skeptik o některé věci usilovat, aniž by o ně usiloval *intenzivně*? Znamená to, že i poté, co skeptik přestane uvažovat o věcech v kategoriích dobra a zla, stále o něco neintenzivně usiluje, a proto je stále v jistém smyslu neklidný?

„Nemyslíme si, že se skeptik vůbec netrápí – tvrdíme, že se trápí kvůli věcem nutným, neboť souhlasíme s tím, že se někdy třese zimou, že je někdy vyprahlý žízní a že zakouší podobné věci“⁶⁷

Skeptik je podle této pasáže někdy neklidný i poté, co se vzdá uvažování v kategoriích dobra a zla: Pokud má žízeň, trápí se tímto stavem, pokud je mu zima, je mu takový stav rovněž nepříjemný. Ačkoli tedy skeptik není zcela klidný, prožívá přesto svůj stav daleko spokojeněji, než jak jej prožívají běžní lidé.

„Ale i při takovýchto věcech dotírají na běžné lidi dvě věci: jednak samotný pocit a neméně pak myšlenka, že tyto věci jsou od přirozenosti zlé. Ale skeptik se zříká tohoto přidaného souzení, že každá z těchto věcí je od přirozenosti zlá, a vyjde z těchto situací uměřeněji. Kvůli tomu tedy říkáme, že ve věcech mínění je cílem skeptika klid a ve věcech nutných uměřenost.“⁶⁸

vzrušení je totiž vázáno na pocit vymanění se z předchozího stavu a ono strachování se o aktuální stav je cestou jak stále obnovovat pocit vyvázání se z předchozího stavu.

⁶⁶ Sextus se bohužel nevypořádává s teoriemi, které považují dobro za něco nezcizitelného, a tedy za něco, o co se není potřeba strachovat. Jeho jediná zmínka o tomto typu uvažování je z hlediska právě probíraného argumentu neplatná. Viz PH III (238). Viz níže kapitola 4.

⁶⁷ PH I (29).

⁶⁸ PH I (30).

Skeptik je neklidný, pokud čelí jistému typu nepříjemných událostí, například žízni. Oproti běžným lidem je však i v těchto situacích o poznání šťastnější, neboť běžní lidé nejenže *cítí* nespokojenost ze svého aktuálního stavu, ale zároveň se *domnívají*, že jejich stav je špatný. Tato myšlenka činí jejich stav ještě nepříjemnějším. Skeptik se vzdává myšlenky, podle které je jeho současný stav špatný, a díky tomu je daleko klidnější, avšak absence souzení nezpůsobí v skeptikovi dokonalý klid – určitý typ nespokojenosti totiž nemůže být odstraněn –, ale jeho stav bude lepší o tu část nespokojenosti, která je závislá na mínění.

Jak se ukazuje na příkladech, které Sextus uvádí, skepticismus rozlišuje dva typy duševních fenoménů: první skupina je nutná a nikdo se jí nemůže zbavit, druhá je nahodilá a není jí nutné prožívat. První skupina je ztělesněna „primitivními“ pocity, jakými jsou žízeň a chlad. Druhá skupina je závislá na souzení. Toto rozdělení duševních fenoménů odpovídá dvěma typům neklidu: první typ je kvůli své závislosti na pocitech, kterých se nemůžeme zbavit, nutný. Druhý typ neklidu je založen na posuzování věcí skrze kategorie dobra a zla a je možné nebýt jím trápen. Dva typy neklidu se následně odrážejí ve stanovení dvojího cíle skepticismu: prvním je klid ve věcech týkajících se mínění – ve věcech, které jsou závislé na mínění, můžeme dosáhnout absolutního klidu, a proto je zde právě klid vytyčen jako cíl. Druhým cílem je pak uměřenost ve věcech nutných – nespokojenost závislá na věcech nutných nemůže být sice vymýcena, ale může být umenšena tím, že se vzdáme souzení o věcech skrze kategorie dobra a zla. Proto je v těchto věcech cílem uměřenost a nikoli klid.

Ačkoli Sextus hovoří o dvojím cíli skepticismu – v předcházejících pasážích jsem se pokoušel sledovat právě tuto linii Sextova výkladu –, domnívám se, že je důležité vidět jednotné zacílení skeptického projektu. Jediným cílem skepticismu je klid – ve věcech, které jsou závislé na mínění, může být klid dosaženo, avšak ve věcech nutných nikoli. Ve věcech nutných můžeme dosáhnout pouze uměření neklidu, tj. uměřenosti.

3.2. Rozvinutí etické interpretace skepticismu

Etická interpretace skepticismu má za cíl jednak vyřešit některé interpretační potíže spojené s epistemologickou interpretací skepticismu a jednak představit skepticismus jako projekt, který nabourává některé základní představy antické filosofie. Nyní se budeme věnovat postupně právě těmto bodům.

3.2.1. Epoché jako cesta ke klidu

Jedním z problémů epistemologické interpretace skepticismu byly otázky spojené s přechodem od argumentačních postupů ke vzdání se soudu. Epistemologická interpretace totiž nebyla schopna vysvětlit, proč se skeptik za situace rovnocennosti protivných názorů vzdává soudu a nezaujímá spíše neodůvodněné mínění. Již výše jsem se pokoušel ukázat, že Sextus sám charakterizuje zmiňovaný přechod s ohledem na jeho cíl: skeptik se vzdává soudu, jelikož je to způsob, jak dosáhnout cíle skepticismu.⁶⁹ Poté, co jsme v minulé kapitole vyložili cíl skepticismu, můžeme se znovu vrátit ke zmiňované problematice.

⁶⁹ Viz výše 2.3.

Cílem skepticizmu je klid (*ataraxia*). Jediným způsobem, jak se k tomuto cíli můžeme přiblížit, je nesoudit v kategoriích dobra a zla. Vzdání se soudu (*epoché*) je jistě způsobem, jak o věcech nesoudit skrze kategorie dobra a zla, neboť vzdát se soudu znamená nesoudit vůbec žádným způsobem. Vzdání se soudu tak vede k nesouzení o věcech skrze kategorie dobra a zla, a vede tak ke klidu.

Sextus však nedoporučuje vzdát se souzení pouze v kategoriích dobra a zla, nýbrž apeluje na vzdání se veškerého souzení.⁷⁰ Má-li být cíl takto obecného vzdání se soudu etický, musíme se ptát, jakým způsobem přispívá absence veškerého souzení k dosažení klidu. Jakým způsobem brání myšlení v pojmech, které nejsou etické, dosažení klidu?

Sextova odpověď na tyto otázky vychází z přesvědčení, podle kterého je veškeré posuzování věcí, tj. veškeré snahy o posouzení toho, jak se věci mají, vposled řízeno touhou po štěstí. „Lidé velikého nadání [...] zkoumali, co je ve věcech pravdivé a co falešné, aby díky rozhodnutí těchto otázek dosáhli klidu.“⁷¹ Veškeré myšlenkové výkony jsou vždy svázány s přemýšlením v kategoriích dobra a zla, neboť přemýšlíme a soudíme, tj. chceme rozpoznat, co je pravda a co je lež, protože se domníváme, že pravda je něčím dobrým, tj. něčím, co vede ke štěstí. Z tohoto důvodu se musíme vzdát nejen myšlení, které je explicitně vedené v etických pojmech, ale musíme se vzdát veškerého souzení, neboť každé myšlení je přinejmenším implicitně vedeno etickými úvahami – důvodem každého přemýšlení je úvaha, podle které je pravda dobrem a cestou ke štěstí.

S ohledem na právě představenou úvahu je zřejmé, proč Sextus považuje vzdání se soudu za krok, který je třeba preferovat před zaujetím neodůvodněného mínění. Měli bychom se vzdát soudu, jelikož souzení je vždy motivováno myšlením v kategoriích dobra a zla, a odsuzuje tak člověka, který myslí, k nikdy nekončícímu neklidu.

3.2.2. Skepticismus jako protipól klasické antické filosofie

Právě představená interpretace důvodu pro zaujetí *epoché* vyvolává pochopitelnou otázku: Proč Sextus na naprosté většině míst nezmiňuje souvislost mezi vzdáním se soudu a cílem skepticizmu, když se věnuje právě vzdání se soudu v mnoha pasážích napříč celým svým dílem? Proč Sextus dokonce ve většině pasáží nabádá čtenáře, aby považoval vzdání se soudu za důsledek argumentačních postupů, a skutečnou povahu vztahu mezi vzdáním se soudu a cílem skepticizmu vůbec nezmiňuje?⁷² Domnívám se, že pokud budeme schopni odpovědět na tyto otázky, budeme rovněž schopni porozumět dalšímu klíčovému rozměru skeptické nauky.

Rozvineme-li ty aspekty skeptické nauky, které z něj činí unikátní projekt v rámci antické filosofie, nalezneme zároveň způsob, jak vyjasnit právě položené otázky.

V předcházejících částech této práce jsem se pokoušel ukázat, že skepticismus je založen na přesvědčení, podle kterého je myšlení příčinou neštěstí, a právě proto skepticismus doporučuje vzdát se souzení. Sama tato úvaha je velmi kontroverzní. Tradiční antické filosofické systémy – tímto termínem mám na mysli především Pla-

⁷⁰ V sekundární literatuře existuje bohatá diskuse o rozsahu skeptického zdržení se soudu. Tato diskuse nicméně nepochybně nutnost vzdání se soudu v neetických pojmech, o kterou nám zde jde. Viz např. Burneyat, M. – Frede, M. (vyd.), *The Original Sceptics: A Controversy*, Indianapolis 1997.

⁷¹ PH I (12), viz rovněž například PH I (26).

⁷² Např. PH I (61, 79, 89, 169).

tónovo, Aristotelovo a stoické učení – váže štěstí na lidskou přirozenost a její rozvoj. Podle této představy je rozum tou částí naší přirozenosti, která má být rozvíjena a skrze ni můžeme být šťastni. Skepticismus rovněž uznává, že rozum je spjat s lidskou přirozeností, avšak domnívá se, že je potřeba tento aspekt lidské přirozenosti potlačit, neboť rozum a jeho používání brání dosažení štěstí. Podle skepticizmu je vzdání se soudu, tj. „zastavení rozumu“⁷³, cestou k dosažení štěstí. Tradiční antické filosofické systémy nás vedou ke kultivaci toho aspektu lidských bytostí, který nás odlišuje od zvířat, tj. ke kultivaci rozumu. Skepticismus naopak hlásá nutnost potlačit schopnost myslet a vybízí nás k připodobnění se nerozumným bytostem nakolik je to jen možné.

Abychom pochopili radikalitu, ke které se skepticizmus svou etickou tezí o zrušení výkonů rozumu zavazuje, musíme se obrátit ke zvláštní povaze této etické nauky samotné. Skeptické přesvědčení o neblahém vlivu veškerého souzení na lidské štěstí má tu zajímavou vlastnost, že v ní nezáleží na věcech, které jsou za dobré a zlé považovány – neštěstí vzniká kvůli samotnému užití kategorií dobra a zla a nikoli kvůli jejich užití na ten který předmět. Ať už považujeme za dobré a zlé cokoli, neklidu a tedy i neštěstí se nikdy nevyhneme, neboť neštěstí je důsledkem samotného uvažování v těchto kategoriích.

Je velmi důležité docenit právě popsaný „formální“ charakter Sextovy etické úvahy. Sextova úvaha je totiž, poměřována svými vlastními standardy, myšlením v pojmech dobra a zla. Skeptická úvaha o příčinách štěstí a neštěstí je tak aplikovatelná na sebe samu: skepticizmus stanovuje příčinu štěstí a neštěstí, a proto říká, co je dobré a co zlé – zdrojem neštěstí je souzení v pojmech dobra a zla, a tedy potažmo veškeré souzení, příčinou štěstí je vzdání se soudu. „Proto se domníváme, že [...] předpokládat a soudit o věcech, že jsou od přirozenosti špatné nebo dobré, je nesprávné a je třeba se takovému jednání vyhýbat.“⁷⁴ Jelikož skeptická úvaha vede k posuzování některých věcí jako dobrých – vzdání se soudu je dobré – a jiných jako špatných – souzení je špatné –, je podle svého vlastního standardu úvahou, která vede k usilování o ony domněle dobré věci a vyhýbání se věcem, které pokládá za špatné. Usilování a vyhýbání se je však zdrojem neklidu a neštěstí a žádná nauka, která směřuje k neklidu, nemůže nikdy dosáhnout štěstí. Samotná skeptická úvaha je, jak se nám z této perspektivy ukazuje, zdrojem neštěstí, neboť vede k usilování a vyhýbání se, a tedy k neklidu a neštěstí.⁷⁵

Aplikovatelnost skeptické nauky na sebe samu zpochybňuje životaschopnost skeptického učení. Jak je možné žít podle skeptického učení, když je nutno nepromýšlet výše představenou etickou úvahou, neboť její promýšlení vede k usilování a tedy neklidu? Jak je možné být skeptikem, když není možné dosáhnout cíle skepticizmu, tj. klidu, a zároveň přemýšlet o základním prvku skeptického učení, tj. etické úvaze o povaze štěstí a neštěstí? Zdá se, že jedinou cestou, jak udržet smysluplnost skeptického projektu, je pokoušet se myslet skeptika jako někoho, kdo sice žije podle skeptické nauky, ale samu tuto nauku nezná. Pokud by tomu tak nebylo, skeptik by usiloval o cíle skepticizmu a vyhýbal by se definovaným zlům, a nemohl by právě proto nikdy dosáhnout skeptického cíle, tj. nemohl by nikdy být klidný a šťastný.

Sledujeme-li důsledky skeptické úvahy až k těmto závěrům, vidíme, že žít podle skeptické nauky znamená nevědět o samotném jádru skepticizmu – být skeptikem je možno pouze bez znalosti příčin štěstí a neštěstí, a proto skeptik nesmí rozumět pravé povaze života, který sám vede. Takový důsledek je natolik zvláštní a

⁷³ PH I (10).

⁷⁴ PH III (238).

⁷⁵ Tento důsledek můžeme rovněž vyvodit z širšího určení příčiny neštěstí: Jelikož je každé uvažování příčinou neštěstí, je i skeptická úvaha příčinou neštěstí.

neobvyklý, že by mohl zavdávat příčinu k odmítnutí celé etické interpretace skepticismu. Domnívám se nicméně, že existuje několik velmi pádných důvodů, proč zmiňovaný důsledek přijmout.

1) V Sextově díle nacházíme textový doklad, který velmi výrazně svědčí pro předkládanou interpretaci.

„To, co se říká o malířovi Apellovi, platí i o skeptikovi. Neboť o onom se říká, že chtěl namalovat pěnu u koňských úst, avšak nedařilo se mu, a tak své úsilí vzdal a hodil houbu, do které utíral zbytky barev z malování, na obraz. Když houba zasáhla obraz, vyobrazila pěnu u koňských úst. A tak i skeptikové chtěli dosáhnout klidu skrze rozhodnutí rozporů ve věcech a myšlenkách, ale jelikož toho nebyli schopni, vzdali se soudu. A když se vzdali soudu, přišel, jakoby náhodou, klid, jako stín následuje tělo.“⁷⁶

Z mnoho rozměrů, které citované přirovnání má, je pro naše účely zvláště důležité si povšimnout, že skeptici se nezdržují soudu na základě přesvědčení o souvislosti mezi vzdáním se soudu a štěstím – z jejich pohledu je naopak příčinou štěstí objevení pravdy o věcech. Skeptici se, podle tohoto příměru, vzdávají soudu, aniž by se domnívali, že souzení je příčina neštěstí, a nejsou si tedy vědomi etické úvahy o příčinách štěstí a neštěstí, kterou jsme výše rozpracovávali. Skeptik se stává šťastným „jakoby náhodou“ (*hoion tuchukōs*), neboť žije podle skeptické nauky, aniž by o ní věděl. Právě k tomuto závěru jsme došli při zkoumání důsledků etické úvahy, která je v centru etické interpretace skepticismu.

2) Důsledek etické úvahy, podle kterého skeptik nemůže znát pravou povahu skepticismu, odpovídá rovněž celkové povaze etické interpretace skepticismu. Etická interpretace totiž představuje skepticismus jako výrazný protipól klasických antických filosofických úvah o povaze lidského štěstí. Již výše jsme se zastavili u zpochybnění jednoho z klíčových prvků těchto tradičních myšlenkových forem, podle kterého je ke štěstí potřeba znát pravou povahu světa. Skepticismus oproti této představě tvrdí, že poznání světa, a dokonce i samotné úsilí o jeho poznání brání dosažení štěstí, jelikož právě myšlení je příčinou neštěstí. Právě probíraný důsledek skeptické úvahy dále rozvíjí toto zpochybnění role myšlení a poznání ve šťastném životě. Klasické antické filosofické myšlení má ve svém jádře přesvědčení vyjádřené známým nápisem z délfské věštírny „poznej sebe sama“ (*gnōthi se auton*). Skepticismus oproti tomu tvrdí, že poznání sebe sama je pro šťastný život škodlivé – pokud víme, co děláme a co v životě sledujeme, tj. víme, že naším cílem je zdržet se soudu a tím dosáhnout štěstí, nikdy štěstí dosáhnout nemůžeme. Ke štěstí je totiž možno dospět jen „jakoby náhodou“, tj. bez vědomí, že právě vzdání se soudu ke štěstí vede. Skepticismus tak vede k popření obou základních etických maxim řecké filosofie „Poznej svět!“ a „Poznej sebe sama!“

3) Na začátku této kapitoly jsem se krátce věnoval otevření otázky, kterou se nyní pokusíme vyřešit. Na většině míst svých spisů Sextus tvrdí, že vzdání se soudu plyne z argumentačních strategií, které používá. Výše jsem se snažil ukázat, že skeptické argumentační strategie nezavazují člověka ke vzdání se soudu. Pokud přijmeme důsledek etické interpretace skepticismu, podle které skeptik nesmí vědět o pravé povaze skeptické nauky, budeme schopni vysvětlit, proč Sextus opakovaně zdůrazňuje, že vzdání se soudu vyplývá z argumentačních postupů, ačkoli tomu tak není.

⁷⁶ PHI (28, 29).

Skeptikem je možno se stát pouze tehdy, pokud se nedomníváme, že vzdání se soudu je cestou ke štěstí. Jak je však možno vzdát se soudu, aniž bychom byli vedeni úvahou, podle které je právě tento krok cestou ke štěstí? Jak můžeme soudit ze Sextových výroků, ve kterých se v souvislosti se vzdáním se soudu nezmiňuje o etické motivaci tohoto kroku, ve skepticismu je považován tento krok za možný bez explicitního etického založení. Ve většině pasáží je vzdání se soudu spjato s argumentačními postupy. Pokud sledujeme skeptické argumenty, jsme často velmi náchylní k rezignaci na souzení – když jsme přivedeni před skutečnost nezaloženosti veškerých našich soudů a každý pokus založit naše soudy lépe či přijmout jiné lépe odůvodněné končí neúspěchem, je psychologicky velmi plausibilní, že jsme nakloněni k rezignaci na veškeré souzení, k vzdání se soudu. Psychologická náklonnost k zaujetí epoché, a nikoli logická nutnost, je právě tím momentem, se kterým skepticismus intenzivně pracuje. Způsob, jakým Sextus hovoří o souvislosti mezi jednotlivými argumentačními postupy a vzdáním se soudu, je velmi vhodně uzpůsoben k dovedení čtenáře ke vzdání se soudu a tím k naplnění skeptického projektu, aniž by mu byly představeny některé základní nauky skepticismu.

3.2.3. Skeptický život

Výše jsem se snažil představit etickou interpretaci skepticismu, jejíž důležitou součástí je pohled na skeptika, podle kterého se skeptik zcela vzdává veškerého uvažování. V této kapitole bych se rád zaměřil na důsledky, které tato charakteristika má pro skeptikův život. Jako příkladu, na němž se budu snažit osvětlit některé aspekty skeptického života, použiji Sextovu spisovatelskou činnost, přičemž mým cílem nebude primárně interpretovat právě Sextovo psaní, ale spíše představit takový pohled na tuto činnost, která bude ilustrativní pro obecné rysy skeptického života.

Skeptik se vzdává soudu, a proto nepodléhá neklidu, který z veškerého souzení pramení. Tento závěr je jedním z klíčových momentů interpretace, která vycházela z určitých pasáží Sextových spisů. Sextovy spisy jsou však zároveň charakteristické značným množstvím argumentů, úvah a definic, tedy postupů, které přirozeně považujeme za rozumové výkony. Postavíme-li tyto dva momenty vedle sebe – postavíme-li vedle sebe absenci uvažování na straně skeptika a povahu Sextových spisů –, zůstává otevřen jen malý prostor pro možnost považovat Sexta za skeptika. Sextus napsal mnoho stránek o povaze, cílech, metodách a konkrétních postupech skepticismu, a působí proto obtíže považovat ho za autora, který nepřemýšlí o základních rysech svého učení. Jelikož je jednou ze základních charakteristik skeptika absence uvažování, lze jen ztěžka považovat Sexta Empirica za skeptika.

I pokud bychom přijali důsledek, podle kterého nemůže být Sextus považován za skeptika, nedomnívám se, že je tento důsledek pro etickou interpretaci fatální. Předkládaná interpretace si totiž neklade za cíl vysvětlit všechny aspekty Sextova díla, ale spíše rozvinout některá klíčová témata Sextových spisů. Ačkoli se Sextus opakovaně hlásí k skeptické nauce – nejčastěji tak činí prostřednictvím používání první osoby plurálu –, nemám v úmyslu tvrdit, že neexistuje jiná možnost, jak chápat Sextovo přesvědčení a jeho životní praxi. Sextus bezpochyby čerpal z dlouhé tradice skepticismu a je rozumné předpokládat, že mnohá témata, kterými se ve svých spisech zabírá, přijal bez důsledného propojení s ostatními částmi této nauky. Sexta Empirica bychom tak mohli považovat za autora, který shromáždil značné množství dokladů o pyrrhónském skepticismu a který k řadě momentů této nauky cítil silnou náklonnost, avšak který zároveň nepovažoval za stěžejní etický rozměr skepticismu v právě

představené podobě. Sextus Empiricus sám sebe chápal jako skeptika, avšak pro skepticismus v jeho pojetí buďto nemusí být klíčové ty motivy, které jsme ve této interpretaci akcentovali, nebo nemusí dostatečně vidět důsledky některých momentů vlastní nauky.⁷⁷

Avšak i pokud bychom se nechtěli vzdát nároku na možnost považovat Sexta Empirica za skeptika ve výše představeném významu, můžeme udržet konzistenci etické interpretace. Snaha vysvětlit spisovatelskou činnost Sexta Empirica podle etické interpretace bude zároveň pokusem vyložit klíčový rozměr skeptického života.

Běžný život je plný nejrůznějších domněnek a názorů o vhodnosti a nevhodnosti mnoha činů a aktivit. Skeptik oproti tomu vůbec nemíní – zdržuje se soudu. Jak skeptik žije, když do jeho jednání nevstupují žádné domněnky a přesvědčení? Podle jakých pravidel se organizuje jeho každodenní jednání?

„Říkáme, že kritériem skeptické nauky je to, co je zjevné a myslíme tím to, co vnímáme. Neboť to, co vnímáme, je záležitostí pasivních a nechtěných dojmů a není to podrobena zkoumání [...]

Tím, že se držíme zjevných věcí, žijeme podle každodenních norem a neuchylujeme se k mínění – nemůžeme být totiž zcela nečinní. Zdá se, že tyto každodenní normy mají čtyři části: první spočívá ve vedení přirozeností, druhá v nutných dojmech, třetí v tradičních zákonech a zvycích a čtvrtá v učení řemesel a umění“⁷⁸

Tuto pasáž, ve které Sextus probírá pravidla, podle nichž skeptik organizuje svůj život, je velmi těžké jednoznačně interpretovat, neboť v ní není řada bodů důkladněji rozvedena. Zaměřím se proto pouze na zdůraznění dvou ohledů, které jsou v této pasáži obsaženy. Za prvé: skeptik se řídí podle věcí, které se dějí bez jeho přičinění – skeptik je pasivní a řídí se podle toho, co se přihází a na co nemá vliv. Za druhé: ve skeptickém životě hraje důležitou roli zvyk – skeptik se řídí podle zákonů a zvyků své země a dbá dovedností, které si osvojil.

Způsobem, jak sjednotit tyto dvě charakteristiky, které jsou určující pro skeptikův život – tj. jednak život řídicí se věcmi, které se dějí bez jakéhokoli přičinění, a jednak život řídicí se zvykem –, je vrátit se k již výše provedenému rozlišení mezi duševními fenomény, které jsou dobrovolné, a těmi, které jsou nutné.⁷⁹ Mezi věcmi, které nejsou závislé na naší vůli, jsme již dříve jmenovali „primitivní“ pocity, jakými jsou například žízeň nebo chlad. Kategorie nedobrovolných fenoménů však nezahrnuje pouze „primitivní“ pocity, ale i jiné stavy, které vznikají, ať už chceme nebo nikoli. Jednou z těchto dalších skupin je i zvyk. Pokud jsme již od útlého věku vedeni k čištění zubů ihned po raním probuzení, tato tendence se v nás bude objevovat, ať už s ní souhlasíme nebo nikoli. Člověk se může této tendenci za normálních okolností vzepřít a nepoddat se navyklému způsobu chování. Domnívám se, že jedna z důležitých forem vzepření se zvyku je závislá na rozumovém výkonu – zvyku se v tomto případě nepodvolujeme tehdy, když usoudíme, že se není vhodné zvyku podvolovat. Takovéto posouzení situace však právě skeptik nikdy neučiní – skeptik se totiž vzdává veškerého souzení. Protože skeptik nesoudí, ztrácí jeden z důležitých způsobů, který umožňuje postavit se navyklým způsobům jednání. Zvyk je tak pro

⁷⁷ Srov. Známý problém týkající se slučitelnosti Sextova lékařského empirismu a jeho hodnocení téhož směru z hlediska skepticismu. Viz PHI (236).

⁷⁸ PHI (22, 23).

⁷⁹ Viz 3.1.2.

skeptika daleko silnějším a neodbytnějším motivem činnosti než pro člověka, který soudí, a na tomto základě dokáže přehodnocovat své zvyky.

Jak nám právě podaná charakterizace skeptického života pomůže zodpovědět otázku týkající možnosti myslet Sexta Empirica jako skeptika, tj. jako někoho, kdo nepřemýšlí? Člověk se stává skeptikem tím, že opakovaně prochází skeptické argumenty vyvracející odůvodněnost každého tvrzení s nárokem na pravdivost. Předtím, než se člověk vzdá soudu ve všech oblastech, ve kterých byl dříve zvyklý soudit, musí projít mnohokrát skeptické argumenty a pokusit se je mnohokrát vyvrátit. Rezignaci na veškeré intelektuální výkony musí předcházet dlouhé a náročné intelektuální úsilí zaměřené ke zkoumání platnosti skeptických argumentů. Stávání se skeptikem je dlouhotrvající proces.

Zabýváme-li se skeptickými argumenty po dlouhou dobu, postupně si na ně zvykneme – skeptikovi se tato argumentace stane samozřejmou. Jelikož je tedy skeptik zvyklý na skeptickou argumentaci, pokračuje v této aktivitě i poté, co se vzdá soudu – skeptik argumentuje ze zvyku. Existuje však důležitý rozdíl mezi argumentací, kterou provozuje ten, kdo se stává skeptikem, a argumentací, kterou vykonává člověk, který se již skeptikem stal. Argumentace, která probíhá před vzdáním se soudu, je charakterizována *přemýšlením* o správnosti a platnosti jednotlivých argumentů. Argumentace, která je doprovázena vzdáním se soudu, se děje naopak pouze ze *zvyku* – skeptik říká tyto argumenty bez jakékoli intelektuální aktivity, tj. bez přemýšlení, kterého se zcela vzdal. Skeptik tak opakuje argumenty bez uvědomování si jejich obsahu, neboť důvodem tohoto opakování je pouhý zvyk a nikoli touha zjistit pravdu o projednávané otázce – skeptik jedná mechanicky. V každé situaci se skeptik uchyluje k zažitým způsobům jednání, a proto i v situacích, ve kterých byl zvyklý argumentovat, používá automaticky argumenty, které byl zvyklý užívat. Navenek skeptik sice stále působí jako někdo, kdo přemýšlí – proto také může být nazýván „*zkoumajícím*“, „*skeptikos*“ –, ale za argumentační praxí již nestojí nic jiného než pouhý zvyk.

Sextovo psaní bychom tak snad mohli vyložit na základě právě podané interpretace následovně: Za Sextovými spisy nemusíme hledat intenzivní myšlenkovou činnost, ale můžeme je chápat jako výraz zvyku, který, poté co se Sextus vzdal soudu, nemá překážku v podobě úsudku, a projevuje se proto zcela samovolně.

Někteří interpreti chápou Sextova díla jako sbírku různých starších nauk, k nimž Sextus nepřidal žádný významný vlastní příspěvek.⁸⁰ Právě nabídnutá interpretace nepředpokládá originalitu Sextových spisů – Sextovy spisy se jeví jako výraz zvyku, který vznikl v době, kdy se Sextus skeptikem stával.

4. Kritická část

V předcházejících částech předkládané práce jsem se pokoušel rozvinout interpretaci skepticismu, jejímž jádrem je úvaha o příčinách štěstí a neštěstí. Úkolem této části bude představit několik kritických poznámek k výše rozvinuté koncepci.

Cílem skepticismu je klid ve věcech závislých na mínění a uměřenost ve věcech nutných. Skeptik dosahuje těchto cílů zřeknutím se veškerého souzení – vzdáme-li se veškeré myšlenkové aktivity, nebudeme se v myšlenkách strachovat o svůj vlast-

⁸⁰ Např. Sextus Empiricus. *Outlines of Scepticism*. Cambridge 2000. J. Annas – J. Barnes (vyd.), s. XIX.

ní stav a ve věcech, ve kterých jistá starost přetrvává (například žízeň, chlad atd.), budeme rovněž klidnější díky umenšení starosti o její rozumovou část.

Výsledkem vzdání se soudu je tedy stav, v němž již rozum nevykonává žádnou činnost a zůstávají pouze „primitivní“ pocity. Pokusme se nejprve zodpovědět otázku, zdali lze popisovat stav vzniklý vzdáním se soudu tímto způsobem. Skeptikův život se podle Sexta Empirica odehrává na rovině bazálních pocitů, ve kterých nemá rozum a souzení žádnou roli. Jak však máme oněm „primitivním“ pocitům rozumět? Jak chápat například žízeň, která je reprezentantem této skupiny duševních fenoménů? Cítím-li žízeň, musím si být tohoto pocitu vědom – vědomí je nutnou podmínkou pocíťování. Vědomí žízně musí být zároveň doprovázeno určitou znalostí odlišnosti pocitu žízně od pocitů jiných – bez jisté znalosti rozdílu mezi pocitem žízně a jinými pocity bychom nepocíťovali právě žízeň jakožto specifický pocit, ale pocit, který by nerozlišeně zahrnoval i jiné stavy, které v běžném chápání mají s pocitem žízně jen pramálo společného. Kdybychom tak neměli jistou znalost rozdílu pocitu žízně od jiných pocitů, zakoušeli bychom při nedostatku tekutin zřejmě značně jiný pocit, než který běžně žízní nazýváme, neboť běžně rozlišujeme mezi žízní, hladem, chladem atd. Znalost odlišnosti pocitu žízně od jiných pocitů se běžně projevuje prostřednictvím výroku „mám žízeň“, a to základě vědomí odlišnosti tohoto výroku i příslušného pocitu od hladu, chladu atd. Ve shodě s touto úvahou Sextus uvádí, že skeptik chápe své pocity tímto způsobem: „neboť skeptik přitakává těm dojmům, které vznikají z nutných vjemů a neřekl by například, když cítí teplo nebo chlad, že se mu nezdá, že cítí teplo nebo chlad“.⁸¹ Výroky typu „mám hlad“, „mám žízeň“ atd. jsou však výrazem souzení určitého typu: „Když říkáme, že skeptik nesoudí, neužíváme slova soudit v širokém významu ‚souhlasit s něčím‘, který někteří používají.“⁸²

Podle právě představené úvahy i podle některých Sextových výroků musíme tedy modifikovat radikalitu skeptického zřeknutí se rozumu. Zřeknutí se rozumu nemůže znamenat zrušení veškerých myšlenkových aktů, jak naznačovala interpretace založená na etickém rozměru skepticizmu, neboť ani „primitivní“ pocity typu žízně a chladu se bez souzení neobejdou a musí být jeho prostřednictvím strukturovány. Skeptický ideál tak musí počítat s používáním rozumu, neboť některých soudů se není možno vzdát – bez těchto soudů by totiž zároveň přestalo dávat smysl hovořit o zachování stávajících pocitů.

4.1. Štěstí a nevědomost

Klíčovým bodem předkládané etické interpretace skeptické nauky je argument ukazující přednost skeptika, pokud jde o zakoušené štěstí. Skeptický argument mající tuto tezi podpořit má dvě části: první tvrdí, že souzení, které nemusíme provádět, vždy způsobuje nespokojenost, druhá pak, že nesouzení má pozitivní vliv na štěstí a neštěstí, které zažíváme u stavů, jimž se nemůžeme vyhnout. Oběma částem tohoto tvrzení se nyní budeme postupně věnovat.

Etická úvaha, jejímuž výkladu jsme se výše věnovali, tvrdí, že každé souzení způsobuje usilování a vyhýbání se, a proto i neklid a neštěstí. Jedním z klíčových prvků této úvahy je přesvědčení o nutnosti uznat změnitelnost každého dobrého stavu, do kterého se vědomě dostaneme – když jsme ve stavu, o kterém se domníváme, že je dobrý, nemůžeme být spokojeni, neboť se stále musíme strachovat o to, aby se tento

⁸¹ PHI (13).

⁸² Tamt.

stav nezměnil. Již výše jsem v krátkosti naznačil, že právě toto přesvědčení o možnosti ustání dobrého stavu není v antické filosofie ani zdaleka samozřejmé⁸³ – součástí stoické nauky, která je nejčastějším předmětem Sextovy kritiky, je totiž tvrzení, podle kterého je konstitutivní prvek štěstí cosi nezczizitelného – někteří stoici se totiž domnívali, že o ctnost není možno přijít.⁸⁴ Jakkoli mohou být tyto názory scestné, stoupeni stoicismu věří v jejich pravdivost a po dosažení domnělých dober budou se svým stavem zcela spokojeni a nebudou se o něj díky svému přesvědčení strachovat. Na jediném místě, na kterém se Sextus tomuto aspektu konkurenční teorie věnuje, tvrdí, že přívržence této nauky přiměje, aby se pro rozdílnost názorů na otázku zvrátitelnosti dosažených dober vzdali soudu. „Ty, kteří tvrdí, že dobré věci nemohou být ztraceny, přimějeme k vzdání se soudu prostřednictvím pochyb povstávajících z neshody.“⁸⁵ Takovýto postup je však velmi pochybný, neboť argument proti dogmatickým teoriím nyní nespočívá v napadnutí jejich schopnosti dosáhnout štěstí. Jelikož motivací pro jejich napadání byla právě snaha dosáhnout štěstí – tato motivace je patrná i z kontextu právě citovaného úryvku – není již jasné, proč bychom si měli myslet, že „ten, kdo se domnívá, že je něco od přirozenosti dobré nebo zlé, nebo vůbec potřebné udělat nebo neudělat, je neklidný v mnoha ohledech.“⁸⁶ Stoik, který dosáhl vytouženého cíle, již totiž neklidný není, a to přestože stále soudí.

Druhým způsobem jak zpochybnit tvrzení, podle kterého každý, kdo soudí, je nešťastný, by bylo zpochybnit klid jako jediný zdroj spokojenosti a štěstí. Platón definoval úkol člověka jako „připodobňování bohu podle možnosti“.⁸⁷ Důležitým aspektem tohoto úkolu je principiální nemožnost naprostého připodobnění bohu – lidské duše nejsou schopny připodobnit se božským duším zcela. Budeme-li lidský úkol chápat jako principiálně neukončitelnou cestu k ideálu, cíl lidského života nemůže mít formu klidu a spokojenosti s právě dosaženým stavem. Nicméně nežádoucí postavení klidu ještě neznamená nemožnost cítit uspokojení z vlastního života. Základem spokojenosti je v této koncepci právě přibližování se k nikdy nedosažitelnému ideálu – spokojenost s vlastním životem a tedy i štěstí je v tomto kontextu vázána na vědomí přibližování se k vytyčenému ideálu. Ačkoli se nikdy nemůže jednat o plné uspokojení z vlastního života, neboť si je nutné stále uvědomovat diferenci mezi aktuálním stavem a stavem ideálním, přesto je tento koncept jistou alternativou ke skeptické koncepci, ve které může být spokojenosti dosaženo pouze vypuzením rozumu. Koncepcie, kterou můžeme vidět v Platónových spisech, počítá se spokojeností založenou na vědomí umenšování rozdílu mezi ideálem a současnou situací.

Skeptik by jistě této teorii namítl, že zatímco při přibližování se ideálu stále musí zůstat jistý prvek nespokojenosti pramenící z vědomí rozdílu mezi ideálem a aktuálním stavem, v případě skepticismu a jeho ideálu klidu nespokojenost zcela mizí. Pokud přijmeme tento Sextův závěr, zůstává nicméně otevřená otázka, zdali lze popisovat stav, který je charakteristický absencí nespokojenosti, jako spokojený. Je nutné ztotožňovat absenci nespokojenosti se spokojeností? Kámen jistě není nespokojený, avšak hovořit u něj o spokojenosti by připustil jen málokdo. Co stav spokojenosti konstituuje? Budeme-li postupovat v intencích již vyložené úvahy, musíme tvrdit, že zakoušení jakéhokoli stavu vyžaduje vědomí odlišnosti tohoto stavu od stavů jiných. Aby dávalo smysl hovořit o pocitu spokojenosti z aktuálního stavu, jak jsme výše

⁸³ Viz pozn. 66.

⁸⁴ Viz např. Diogenes Laertius, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, VII 127.

⁸⁵ PH 3 (238).

⁸⁶ PH III (237, 238). Viz Annas, Julia, *Ataraxia: Happiness as tranquillity*, in: *Essays on Hellenistic Epistemology and Ethics*, Cambridge 1996, str. 190 n.

⁸⁷ Th. 176b.

šťestí charakterizovali, musíme předpokládat vědomí odlišnosti tohoto stavu od stavů jiných. Takovéto vědomí musí mít alespoň implicitně podobu soudu typu „je dobře, že jsem v tomto stavu a nikoli v nějakém jiném“. Zdá se dokonce, že čím jasněji budeme schopni uchopit rozdíl našeho aktuálního stavu od stavů jiných a čím zřetelněji budeme schopni tematizovat celkový kontext, v němž se naše situace nalézají, tím spíše budeme schopni docenit případné přednosti a žádoucí povahu právě zakoušeného stavu. Pokud naopak nebudeme schopni vůbec rozlišovat svůj aktuální stav od stavů jiných, lze velmi těžko myslet, jak bychom mohli k tomuto stavu zastávat jakýkoli cit, neboť se nebudeme schopni k našemu stavu vůbec vztahovat jako k právě tomuto stavu. Stav, ve kterém nerozlišujeme aktuální stav od jiných stavů, lze daleko spíše charakterizovat skrze absenci veškerých pocitů a jiných duševních výkonů – stav neživé přírody –, než jako stav šťastný. Ačkoli může mít Sextus pravdu v tom, že myšlení přináší nespokojenost, platí zároveň, že myšlení je alespoň v základní podobě rozlišování něčeho od něčeho podmínkou každé duševní činnosti, a tedy i spokojenosti a štěstí. Zdá se navíc, že důkladnější a komplexnější odlišování vlastního stavu a jeho zasazování do kontextu vede k hlubšímu prožívání vlastního stavu, a v případě žádoucího stavu tedy i k hlubšímu pocitu spokojenosti a štěstí – nic na této úvaze nemění fakt, že zároveň se spokojeností založenou na důkladnějším pochopení situace může jít i obava o tento stav – v případě, že nedržíme nauku podobnou stoické –, a tedy, že náš pocit nelze popsat pouze jako spokojenost, nýbrž že v něm mají své místo i obavy a usilování.

Ze Sextových spisů není zcela zřejmé, jestli právě představená kritika skeptické nauky není založena na přílišném důrazu, který kladla etická interpretace na pozitivní stránku určení skeptického ideálu. Oproti výrazům zvoleným v českém překladu pro označení skeptického ideálu a jeho opaku, slovům klid a neklid, je vztah mezi řeckými pojmy *ataraxia* a *tarachē* přesně opačný. Zatímco z českého překladu je základním výrazem klid a jeho negací vzniká výraz neklid, v řečtině je výraz pro neklid, *tarachē*, základní a výraz pro klid, *ataraxia*, vzniká negací. Odtud by se tedy mohlo zdát, že Sextus nemá na mysli nějaký pozitivní stav, který bychom mohli popisovat jako „spokojenost s vlastním stavem“, ale spíše stav, který není charakterizován žádným pozitivním obsahem, tj. stav, který je pouze absencí neklidu. Pokud bychom se pokusili dovést tento aspekt skeptického ideálu dále, museli bychom nově vypracovat nejlepší stav, se kterým skeptická nauka pracuje. Již výše jsem naznačoval, že ideálem, který by důsledně zohledňoval směřoval k absenci veškeré nespokojenosti, je stav neživé přírody – kámen necítí nespokojenost z vlastního stavu a není v žádném ohledu neklidný. Důsledkem tohoto ideálu by proto byla sebevražda – absence veškerého neklidu (*tarachē*), a tedy klid (*ataraxia*), je nejdokonaleji dosažitelný zrušením veškerého sebevědomí. Sextus však k takovému závěru nikde nedospívá, a dokonce je ochoten život přijímat i navzdory nemožnosti zbavit se všech forem neklidu – vzpomeňme na ideál uměřenosti ve věcech nutných. Z tohoto důvodu se mi zdá, že výše popsaná kritika Sextova ideálu není založená na špatné interpretaci tohoto ideálu. Sextovým ideálem není zrušení veškerého sebeprožívání – neboť nedoporučuje sebevraždu –, ale umenšení sebeprožívání na nejmenší možnou míru – prostřednictvím zrušení aktů rozumu – se zachováním schopnosti cítit spokojenost s vlastním stavem, neboť tato spokojenost je ideálem, o který všichni podle Sexta usilujeme. Sextovým ideálem není smrt, ale stav, který se smrti limitně blíží. Pokud bychom formulovali naši námitku v těchto pojmech, kladli bychom otázku, zdali stav podobající se co nejvíce smrti není spíše stavem blížícím se absenci prožívání, nežli stavem spokojeného prožívání.

Zaměříme se nyní na tu část Sextovy úvahy, podle které má absence souzení pozitivní vliv na štěstí a neštěstí týkající se nutných stavů. Sextus tvrdí, že máme-li žízeň, trápíme se nejen pocitem samotným, ale zároveň i kvůli úvaze, že žízeň je něco špatného a nežádoucího. Díky tomu, že se skeptik vzdává soudu, umenšuje se jeho strast při pocitu žízně o tu část, která je závislá na považování žízně za něco špatného.

Vzdání se soudu nezahrnuje pouze absenci souzení v explicitně etických termínech, ale i absenci běžného souzení. Na probíraném příkladu žízně bychom si absenci souzení tedy měli představovat nejen jako vzdání se soudu o žádoucím či nežádoucím charakteru žízně samotné, ale i jako absenci soudů typu „mám žízeň, neboť jsem již delší dobu nepil“, „za půl hodiny budu mít šanci se napít, a vyřešit tak tento problém“ atd. Ačkoli je Sextova úvaha pochopitelná v tom smyslu, že vzdání se soudu typu „mít žízeň je špatné“ zmírňuje prožívané utrpení z právě zakoušeného stavu, otázkou zůstává, zdali vzdání se soudů jiných typů, nevede spíše k umocňování utrpení. Nebudu-li totiž soudit, že svou žízeň mohu za chvíli uhasit, že mít chvíli žízeň není nijak fatální, nebo že jsem žízeň měl již mnohokrát a vždy jsem situaci nějak vyřešil, nepříjemný pocit, který nutně při pocitu žízně vyvstává, bude zcela ovládat mou mysl a nebude tlumen například vyhlídkou na zlepšení tohoto stavu. Výsledkem vzdání se soudu tak nebude zmírnění prožívaného utrpení, ale pohlcení stávajícím pocitem žízně, který nebude zasazen do perspektiv, z kterých běžně nepříjemné pocity mírníme. Souzení je způsobem, jak se povznášet nad přítomný okamžik a jeho absencí budeme nejen zbaveni strachů o stávající dobrý stav, na což Sextus opakovaně klade důraz, ale budeme zbaveni i schopnosti mírnit právě prožívané utrpení zasazením těchto stavů do náležitých kontextů.

Sextova úvaha o prospěšnosti vzdání se soudu pro zakoušení spokojenosti se stavy, které vznikají nutně, se stane ještě problematičtější, pokud se zaměříme na postoje filosofických systémů k právě probíraným stavům. Až na malé výjimky jsou antické filosofické systémy víceméně jednotné v posuzování bazálních tělesných stavů typu žízně, hladu, chladu atd. jako něčeho, co nemá ani zdaleka centrální pozici v jejich etice. Dobrem, o které má člověk podle těchto systémů usilovat, jsou věci velmi vzdálené nepocit'ování žízně, hladu atd. – z jejich perspektivy se uvedené stavy jeví jako cosi podružného a nedůležitého. Tvrdí-li tedy Sextus, že nespokojenost s pocitem žízně umocní, pokud budeme zároveň žízeň považovat za věc špatnou, nevztahuje se tato kritika na naprostou většinu antických filosofických systémů. Zastánci těchto nauk totiž naopak umenšují pocit strážně zakoušený při žízni tím, že žízeň nepovažují za důležitou věc a nenechávají se aktuálním nepříjemným pocitem strhnout. Jak běžné úvahy, tak úvahy filosofické poskytují soudícímu člověku odstup od právě zakoušené situace a v případě nepříjemných „primitivních“ pocitů mohou vést ke zmírnění jejich naléhavosti a nikoli k umocňování jejich vlivu.

4.2. Štěstí a cíl lidského života

V předcházejících částech tohoto oddílu jsem se věnoval dvěma otázkám: a) Je náležité popisovat stav, který je výsledkem vzdání se soudu, tak, jak to činí Sextus? b) Lze tento stav považovat za šťastnější, než stav zahrnující souzení? Nyní bych se rád zabýval problematikou, která odhlíží od výše vypracovaných kritik. I pokud odhlédneme od otázky týkající se přesné povahy popisovaného stavu a pokud přijmeme úvahu tvrdící, že je tento stav šťastný, je stále důležité ptát se, zdali máme tento stav považovat za cíl lidského života.

Štěstí je součástí cíle lidského života v neprosté většině antických filosofických koncepcí. Nebývá však ani zdaleka pravidlem, považovat štěstí za jediný cíl. Abychom se nedopouštěli nepatřičných generalizací, budeme při líčení tohoto rysu vycházet z interpretace Platónova učení, které nám poslouží jako vzor celé řady dalších antických systémů. I pro Platóna má štěstí klíčovou pozici při definování cíle lidského života,⁸⁸ avšak neméně důležitou součástí jeho ideálu je i úkol člověka, který mu přísluší v rámci struktury stvořeného světa.⁸⁹ Součinnost obou cílů lidského života je zajištěna díky harmonickému charakteru struktur, které stojí v základě našeho světa na jedné straně a v centru naší duše na straně druhé. Člověk se stává v Platónově universu šťastným díky tomu, že naplňuje svůj úkol – plní-li člověk svůj úkol náležitě, jeho duše nabývá správné podoby a člověk zakouší pocit uspokojení a štěstí.⁹⁰

Skepticismus se oproti právě vyličenému popisu ideálu lidského života zabývá pouze jednou stránkou našeho cíle. Skepticismus popisuje svůj ideál výhradě skrze kategorii štěstí a neštěstí a problematikou úkolu člověka v rámci universa se nezabývá.⁹¹ Absence definování cíle lidského života skrze stanovení úkolu člověka není odůvodnitelná na základě odkazu k nemožnosti poznat svět a náš úkol v něm, neboť zdržení se soudu ohledně těchto otázek není v skepticizmu motivované nemožností zastávat názor v těchto otázkách, ale přesvědčením o škodlivosti zastávání jakýchkoli názorů s ohledem na dosažení skeptického ideálu. Prvotní je tedy stanovení ideálu, který nezahrnuje úkol člověka, a teprve důsledkem tohoto stanovení je zdržení se soudu ohledně povahy světa a lidského úkolu.

Problematičnost opomíjení této stránky cíle lidského života se ještě umocní, pokusíme-li se určit postoj skepticizmu k otázce souladu mezi dosahováním štěstí a naplňováním lidského úkolu. Zatímco v Platónově případě by bylo možné sledovat úvahu zaměřující se na lidské štěstí a z ní následně dovozovat úkol člověka, podobná úvaha by v rámci skepticizmu byla značně problematická. V Platónově případě bychom si podobný krok mohli dovolit, jelikož v jeho koncepci panuje základní soulad mezi strukturou duše a řádem universa. Přihlédneme-li ke skeptickému přesvědčení, podle kterého je nutné potírat specificky lidskou část přirozenosti duše, totiž mohutnost zodpovědnou za souzení, nenacházím příliš oporu pro představu, že skepticizmus počítá s účelným a harmonicky ustrojeným řádem universa. Zatímco Platón počítá s účelností rozumu jakožto jednoho z definujících znaků lidské duše, a právě díky tomuto přesvědčení dokáže myslet součinnost lidského úkolu a lidského štěstí, skepticizmus popírá smysluplnost tohoto prvku naší duše a snaží se ho zbavit. Skepticizmus tedy nejenže netematizuje cíl lidského života skrze pojem úkolu člověka, ale dokonce se zdá, že nemůže ani implicitně předpokládat, že úkol lidského života můžeme zahlédnout v šťastném životě. Domnívám se proto, že skeptické pojetí cíle lidského života nedostatečně vyjasňuje otázky, které jsou v tradici antické filosofie velmi živé: nevyjasňuje totiž vztah mezi štěstím na jedné straně a úkolem lidského života v rámci universa na straně druhé. Ačkoli bychom mohli pohlížet na skeptický ideál jakožto na originální uchopení jisté tendence řeckého myšlení – totiž tendence chápající cíl lidského života skrze pojem štěstí –, musíme tentýž ideál zároveň vidět i jako určité zúžení původní perspektivy, která zahrnovala v pojmu cíle lidského života kromě dosažení štěstí i koncepci úkolu člověka v universu.

⁸⁸ Viz např. Symp. 204 d-205 a.

⁸⁹ Viz například pasáž z dialogu *Theaitétos* 172c-177d, z které jsme již výše citovali.

⁹⁰ Toto tvrzení je pochopitelně značným zjednodušením komplikované otázky týkající se vztahu mezi dosahováním dobra a dosahováním štěstí v Platónově filosofii. Viz např. T. Irwin, *Plato's Ethics*, Oxford 1905.

⁹¹ Viz např. PH I (25-30).

Budeme-li sledovat společenské důsledky skeptického ideálu, dospějeme rovněž minimálně ke dvěma bodům, které zavádají příčinu k pochybnostem ohledně vhodnosti následovat skeptický ideál.

Skeptický ideál je založen na přesvědčení, podle kterého se každé jednání posuzuje na základě vztahu tohoto jednání a dosažení štěstí. Dogmatické koncepce jsou tak podle skeptiků zavrženíhodné, protože jejich zastávání vede k neštěstí. Argumentační postupy, které Sextus ve svém díle prezentuje, jsou naopak hodné následování, jelikož mají za následek šťastnější život. Praxe používání chybných argumentů a přesvědčování pomocí vědomě nesprávných postupů, která je z pohledu tradičních nauk zavrženíhodná, je skepticismem rovněž hodnocena kladně, neboť i ona přispívá k dosažení štěstí.⁹²

Pokud bychom se pokoušeli promítnout tento pohled do společenské roviny, zjistili bychom, že tento moment skeptické úvahy nabízí oporu pro celou řadu manipulativních praktik, které moderní společnost není ochotna hodnotit pozitivně. Poskytování nepravdivých informací a mediální kampaně vedené těmito prostředky jsou jen umírněnějšími prostředky, jimž skepticismus svou úvahou poskytuje oprávnění. Pokud je důsledkem takového jednání spokojenější život, skepticismus plně schvaluje klamání a používání zavádějících a nepravdivých informací. Uvážíme-li navíc možnosti současné medicíny, nabízí skeptická úvaha odůvodnění i daleko razantnějším řešením lidského utrpení. Podávání farmaceutických prostředků, které mají za následek spokojenost s vlastním stavem a prostředků, které v souladu se skeptickým názorem vyřazují rozum z činnosti, je v souladu s jediným způsobem, kterým skepticismus hodnotí vhodnost jednání.

Domnívám se, že důvodem, který stojí v základě jedné linie uvažování odmítající výše uvedené praktiky, je důraz kladený na lidskou důstojnost. Ačkoli může být pravdivá úvaha, podle které bychom za pomoci užívání některých léčiv byli šťastnější, nepovažujeme takovýto prostředek za vhodný, jelikož odporuje lidské důstojnosti zbavovat se například možnosti reflexe na vlastní situaci nebo možnosti rozhodovat o vlastních činech. Podobné úvahy jsou pak často založeny na koncepci člověka jako bytosti rozumové, k jejímuž dobrému životu patří jeho náležité užívání. Skepticismus nabízí možnost přijímat výše nastíněné manipulativní techniky, jelikož jednak považuje rozum za překážku v dosahování štěstí, a jednak posuzuje všechny činnosti a mohutnosti výhradně skrze kategorii štěstí.

Druhou otázku, kterou bych rád v souvislosti s kritikou společenské dimenze skeptického projektu otevřel, by bylo možno formulovat následovně: Jak by společnost fungovala, pokud by se skeptický projekt rozšířil? V kapitole nazvané *Skeptický život* jsme se v krátkosti zabývali principy, kterými se řídí skeptikovo každodenní jednání. Klíčovým prvkem, okolo kterého je skeptikův praktický život organizován, je zvyk. Skeptik jedná podle navyklých způsobů a sleduje tytéž schémata jednání, která uplatňoval předtím, než se stal skeptikem. Lpění na zažitých formách jednání může být vhodným nástrojem jak řešit tradiční úkoly a výzvy, jež život přináší. Představíme-li si však nutnost reagovat na nové podmínky a situace, které svět a lidská společnost nutně vyvolávají, ukáže se, že společnost založená na „konservativismu“ skeptického ražení by byla zcela neschopná na podobné nové výzvy reagovat, přičemž důsledkem by mohlo být nejen individuální zhoršení dostupnosti základních potřeb, ale i neschopnost čelit rozkladným společenským tendencím.

⁹² Viz oddíl 2.4.

5. Závěr

Předkládaná práce se věnovala vypracování a rozvinutí etické interpretace skepticismu, přičemž vycházela z některých klíčových pasáží spisů Sexta Empirica. Po představení převládajícího interpretačního přístupu k Sextovým spisům jsme podrobili tento přístup kritice a následně rozvinuli alternativní výklad, v jehož centru stála úvaha o příčinách štěstí a neštěstí, kterou na několika místech Sextus prezentuje. Základem této úvahy je přesvědčení o škodlivosti používání rozumu – zastáváme-li jakékoli soudy, neustále o něco usilujeme a něčemu se vyhýbáme, a jsme proto stále neklidní a nešťastní. Z tohoto důvodu usiluje skepticismus o zrušení všech aktů rozumu. Jelikož však není možné usilovat o vzdání se souzení na základě úvahy – každá úvaha totiž vede podle Sexta k neštěstí –, musí skeptik ke vzdání se soudu dojít „jakoby náhodou“, a důležitou součástí představované interpretace skepticismu tak je i důraz na nevědomí charakter naplňování skeptického cíle. Skepticismus je proto představen jako směr, který útočí na obě základní maximy řecké etiky „Poznej svět!“ a „Poznej sebe sama!“

V kritické části práce jsme se následně pokusili přestavit některá úskalí skeptického ideálu a zpochybnit jak skeptické přesvědčení, podle kterého je stav bez používání rozumu šťastnější, tak i přesvědčení, že štěstí je jedinou perspektivou, skrze kterou máme pohlížet na cíl lidského života.

Ačkoli považují výše vypracovanou kritiku v mnoha bodech za závažnou, přesto se domnívám, že je skeptický ideál hodný důkladného promyšlení. Skeptický ideál nás totiž přivádí ke zkoumání situací, v nichž není jednoduché skloubit požadavek štěstí s požadavkem poznání. Medicínská praxe, s kterou byl Sextus jakožto lékař v intenzivním kontaktu, staví člověka čas od času před situace, ve kterých je nutno čelit rozhodnutí, jestli například nemocnému oznamovat nepříjemné zprávy, a vyvolávat tak zármutek a sklíčenost, nebo doufat v blažený účinek nevědomosti. Skepticismus teoreticky odůvodňuje podobná napětí mezi požadavky štěstí a rozumu a představuje tak v tradici antického myšlení důležitý protipól klasických koncepcí, které pracují se souladem mezi těmito dvěma cíli lidského života.

Bibliografie

1. Annas, J., *Essays on Hellenistic Epistemology and Ethics*, Cambridge 1996.
2. Annas, J., *The Morality of Happiness*, New York 1993.
3. Annas, J., *Doing without Objective Values: ancient and modern strategies*, in Schofield – Striker (1986).
4. Annas, J. – Barnes, J., *The Modes of Scepticism: ancient Texts and Modern Interpretations*, Cambridge 1985.
5. Bailey, A., *Sextus Empiricus and Pyrrhonian Scepticism*, Oxford 2002.
6. Barnes, J., *The Toils of Scepticism*, Cambridge 1994.
7. Barnes, J., *Pyrrhonism, Belief and causation: Observations on the Scepticism of Sextus Empiricus*, in Burnyeat – Frede (1997).
8. Brunschwig, J., *Papers in Hellenistic Philosophy*, Cambridge 1994.
9. Burnyeat, M., *Can the Sceptic Live his Scepticism?*, in Burnyeat – Frede (1997).
10. Burnyeat, M., *Sceptic in his Time and Space*, in Burnyeat – Frede (1997).
11. Burnyeat, M. (vyd.), *The Skeptical Tradition*, Berkeley/Los Angeles 1983.
12. Burnyeat, M. – Frede, M. (vyd.), *The Original Sceptics: A Controversy*, Indianapolis 1997.
13. Diogenés Laertius, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, Pelhřimov 1985.
14. Dillon, J. M. – Long, A. A., 'The Question of 'Eclecticism'', Berkeley/Los Angeles 1988.
15. Erler, M. – Graeser, A. (vyd.), *Philosophen des Altertums: Vom Hellenismus bis zur Spätantike*, Darmstadt 2000.
16. Floridi, L., *Sextus Empiricus: The Transmission and Recovery of Pyrrhonism*, Oxford 2002.
17. Frede, M., *Essays in Ancient Philosophy*, Oxford 1987.
18. Frede, M., *Stoics and Sceptics on Clear and Distinct Impressions*, in Frede (1987).
19. Frede, M. – Striker, G., *Rationality in Greek Thought*, Oxford 1996.
20. Hankinson, R. J., *The Sceptics*, London 1995.
21. Horn, Ch., *Antike Lebenskunst: Glück und Moral von Sokrates bis zu den Neuplatonikern*, München 1998.
22. Irwin, T., *Plato's Ethics*, Oxford 1995.
23. Janáček, K., *Die Hauptschrift des Sextus Empiricus als Torso erhalten?*, *Philologus* 107, 1963, s. 271-277.
24. K. Janáček, *Prolegomena to Sextus Empiricus*, Olomouc 1948.
25. Janáček, K., *Sexti Empirici Indices*, Firenze 2000.
26. Janáček, K., *Studien zu Sextus Empiricus*, Berlin 2008.
27. J. Janda, *Přínos Karla Janáčka k poznávání spisů Sexta Empirika*, in: *Auriga (ZJKF)* 49, Praha 2007, s. 35-52.
28. Krása, O., *Sladká nevědomost: Sextus Empiricus o lidském štěstí*, nepublikovaný rukopis.
29. Krása, O., *Life Without Reason: Scepticism of Sextus Empiricus as an Ethical Project*, nepublikovaný rukopis.
30. La Sala, R., *Die Züge des Skeptikers: Der dialektische Charakter von Sextus Empiricus' Werk*, Göttingen 2005.
31. Long, A. A. – Sedley, D. N., *The Hellenistic Philosophy, Vol. 1: Translation of the Principal Sources with Philosophical Commentary*, Cambridge 1997.

32. Long, A. A., Sedley, D. N., *The Hellenistic Philosophy, Vol. II: Greek and Latin Texts with Notes and Bibliography*, Cambridge 1995.
33. Mates, B., *The Skeptic Way: Sextus Empiricus Outlines of Pyrrhonism*, Oxford 1996.
34. Platón, *Symposion*, Praha 1993.
35. Platón, *Theaitétos*, Praha 1995.
36. Popkin, R., *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Berkeley 1979.
37. Ricken, F., *Antike Skeptiker*, München 1994.
38. D. Sedley, *The Motivation of Greek Skepticism*, in: *The Skeptical Tradition*, vyd. M. Burneyat, Berkeley 1983.
39. Sextus Empiricus, *Against the Ethicists (Adversus mathematicos XI)*, translation, commentary and introduction by Richard Bett, Oxford 1997.
40. Sextus Empiricus, *Grundriss der pyrrhonische Skepsis*. Mit einer Einleitung von Malte Hossenfelder, Frankfurt am Main 1993.
41. Sextus Empiricus, *Opera: Vol. 1*, Mutschmann – Mau (vyd.), Lipsiae 1958.
42. Sextus Empiricus, *Opera: Vol. 2*, Mutchmann (vyd.), Lipsiae 1914.
43. Sextus Empiricus, *Opera: vol. 3*, Mutchmann – Mau (vyd.), Lipsiae 1954.
44. Sextus Empiricus. *Outlines of Scepticism*. Cambridge 2000. Edited by Annas, Julia – Barnes, Jonathan.
45. Sextus Empiricus, *Základy pyrrhonskej skepsy*, Bratislava 1984.
46. Schofield, M – Striker, G. (vyd.), *The Norms of Nature*, Cambridge 1986.
47. Schofield, M – Burnyeat, M. – Barnes, J. (vyd.), *Doubt and Dogmatism*, Oxford 1980.
48. Striker, G., *Essays on Hellenistic Philosophy and Ethics*, Cambridge 1996.
49. Striker, G., *Happiness as Tranquillity*, in Striker (1996).
50. Tarrant, H., *Scepticism or Platonism*, Cambridge 1985.
51. Vogt, K. M., *Skepsis und Lebenspraxis: Das pyrrhonische Leben ohne Meinungen*, Freiburg/München 1998.
52. Włodarczyk, M. A., *Pyrrhonian Inquiry*. Cambridge 2000.

Resumé

Sladká nevědomost: Sextus Empiricus o lidském štěstí

Předkládaná práce se věnuje vypracování a rozvinutí etické interpretace skepticismu, přičemž vychází z některých klíčových pasáží spisů Sexta Empirica. Po představení převládajícího interpretačního přístupu k Sextovým spisům podrobujeme tento přístup kritice a následně rozvíjíme alternativní výklad, v jehož centru stojí úvaha o příčinách štěstí a neštěstí, kterou na několika místech Sextus prezentuje. Jádrem těchto úvah i předkládané interpretace je přesvědčení o škodlivosti užívání rozumu pro šťastný život – používání rozumu vede totiž podle Sexta k neustálému usilování o něco a vyhýbání se něčemu, a udržuje proto člověka v neklidu a neštěstí. Vzdání se soudu, *epoché*, je lékem na tento neklid a skeptické argumenty ukazující neodůvodněnost každého soudu mají vzdání se soudu způsobit. Podle předkládané „etické“ interpretace zpochybňuje skepticismus centrální roli rozumu při naplňování cíle lidského života, a útočí tak na dvě základní maximy řecké etiky: „Poznej sebe sama!“ a „Poznej svět!“

V kritické části práce jsme se pokusili přestavit některá úskalí skeptického ideálu a zpochybnit jak skeptické přesvědčení, podle kterého je stav bez používání rozumu šťastný, tak i přesvědčení, že štěstí je jedinou perspektivou, skrze kterou máme pohlížet na cíl lidského života.

Summary

Sweet Innocence: Sextus Empiricus on Human Happiness

In the present thesis I tried to approach the philosophy of Sextus Empiricus from the ethical perspective. I introduced the most prevalent current of interpretation of Sextus Empiricus' work first and later, on the basis of identification of several shortcomings in this “epistemological” interpretation, I developed such a view on scepticism that pivots on the conviction that all reasoning is the very source of unhappiness. For those who hold any opinion whatsoever pursue some things and avoid others and are therefore perpetually troubled and unhappy. Suspension of judgement, *epochē*, brings about tranquillity, and sceptical arguments are so designed as to lead to the suspension of judgement. According to this “ethical” interpretation, scepticism questions central position of reasoning in accomplishing human end and challenges two basic maxims of ancient ethics: “Know thyself!” and “Cognize the world!”

In the critical part of this study I tried to call in question the sceptical ideal of life without reason with regard to its priority in happiness and with regard to its sufficiency in defining goal of human life.